

მ რ ი

№ 3

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

დრამატულ საზოგადოების საქმეები—*;*; ცირკულარი „ინორდტების“ შესახებ—*;* მთ. კმ. ინოკენტის დეპუშა—*;* დამახო!—ი. გრიშაშვილისა; შექმნილი გო დე მოხსენისა—ვ. ლ—ძე; *;*—ი. მკედლიშვილისა; ბ-ნ ივანე ჯავახიშვილის ლექცია—B; სიტყვა და საქმე—კ. მაყაშვილისა; მთა, ინტელიგენციის სამსჯავროს წინაშე—ალბანელისა; მსაქა—ვალ. შალიკაშვილისა; მოკლე მიმოხილვა ქართულ მწერლობის უძველეს დროიდან—იპ. ვართაგავასი.

კვირა, 21 თებერვალი

საზოგადოებრივ, სამეც. და სალიტ. ჟურნალი

1910 წ.

დრამატულ საზოგადოების საქმეები

ჩვენს სტენას ათასი გაქირვება უნახავს, ათასჯერ განსაცდელში ჩავარდნილა და მაინც გამოკოცხლებულა და განუგრძობს თავისი მოქმედება. ამიტომაც იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ეხლაც დაბრკოლებას დასძლევს და გამარჯვებული გამოვა. მაგრამ არ შეგვიძლია საზოგადოების ყურადღება არ მივაქციოთ ერთს მეტად სამწუხარო მოვლენას, რომლის ძირიან-ფესვიანად აღმოუხვრა აუცილებლივ საჭიროა. ჩვენში, შეგვიძლია ვსთქვათ, სენად გადაიქცა საზოგადოების აბუჩად ადგება. რამდენი სამრეწველო, სავაჭრო თუ განმანათლებელი საზოგადოება დაბადებულა ჩვენში, რომელთაც სხვა და სხვა მიზეზების გამო ვერ უხეირნიათ. და განსაკუთრებით კი მათი მოსაზრების თუ დაღუპვის მიზეზი ყოფილა გამგე პირების დაუდევრობა. თქვენ სიხარულით გაიღებთ თქვენ წვლილს საზოგადოების დასაარსებლად, მიანდობთ საქმეს ამა თუ იმ პირს, შემდეგ გადის ერთი, ორი, ხშირად ათი წელიწადიც და ანგარიშს-კი ვერ ეღირსებით. თქვენ მიერვე არჩეულნი პირნი, ჩადგებიან თუ არა საქმის სათავეში, მერე აღარც კი შემოგხედავენ, პასუხსაც არ იძლევიან. ხშირად საზოგადოება თუ ამხანაგობა ისე ჰქრება, რომ მის ამბავს თქვენ ვერც გაიგებთ. ეს კიდევ არაფერი. ამ ამხანაგობათა და საზოგადოებათა ხელმძღვანელნი არხეინად გრძობენ თავს და საზოგადოებას თითქო მათ არც ამტყუნებს. ასეთი მოვლენა მეტად გახშირდა ჩვენში. ნურაინ იტყვის, რომ ეს მოვლენა რომელიმე ჯგუფის სენი იყოს. ეს საერთო ჩვენი სენია და მას ექირვება აუცილებლივ განკურნება. ყოველ უწინარეს საზოგადოებამ ზომები უნდა მიიღოს, რომ იმ პირთ, რომელთაც პირნათლად არ შეუსრულებიათ თავისი მოვალეობა საზოგადოების წინაშე, არ მიუციათ საზოგადოებისთვის ანგარიში თვითეულ გროშისა, შემდეგში საზოგადოებაში ადგილი აღარ

ჰქონდეთ. საზოგადოების წინაშე ანგარიშისარ გაწევა უნდა უდრიდეს გალაღებულ მომქმედ პირის საზოგადოებრივ სიკვდილს. ჩვენ სამწუხაროდ სულ სხვას ვხედავთ. არც პასუხის-მგებლობა, არც სასჯელი, არც საზოგადოებრივი განაჩენი. ამიტომაც ჩვენში ადვილად ბუდობს ყოველივე ბოროტ-მოქმედება და ამ გარემოებამ ისე გაუტეხა ხალხს გული, რომ დღეს შეუძლებელი გახდა ჩვენში რაიმე სამრეწველო თუ სავაჭრო ამხანაგობის დაარსება. სად არის გურიის ამხანაგობა „შუამავალი“, რომელსაც ჩვენთვის დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა? ვის მისცეს პასუხი მისმა ხელმძღვანელებმა? სად არის მაჩხანის დეპო? რა მდგომარეობაშია დაარსებიდანვე „ქართველთა გამომცემელ ამხანაგობის“ საქმეები? რას გვეუბნება სავაჭრო-სამრეწველო ამხანაგობა „გეორგია“? განა ჩამოთვლა შეიძლება? აკი მოგახსენეთ, პირდაპირ რაღაც მატლი გაუჩნდა ჩვენს საზოგადოებას, რომელიც კერძო პირებს საშუალებას აძლევს გვერდი აუხვიონ რაიმე პასუხისმგებლობას და არხეინად იყვნენ. ამიტომაც, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ კიდევ უფრო არ გაძლიერდეს ეს სენი ჩვენში, ვალდებულნი ვართ კრიკაში ჩაუდგეთ ყველა იმ პირთ, რომელნიც ამა თუ იმ საზოგადოებრივ დაწესებულების ხელმძღვანელობას კისრულობენ და ყოველგვარი პასუხის-მგებლობა მოვსთხოვრთ მათ. ვინც საზოგადოების მოთხოვნას ანგარიშს არ გაუწევს, ის ჩვენი ცხოვრებიდან გარიყულად უნდა ჩაითვალოს. დრამატულ საზოგადოების კრებამ ცხადად დავგანახვა, რომ ანგარიშები გამგეობას წესიერად ნაწარმოები არა აქვს, არც სარევიზიო კომისიის აუსრულებია თავისი მოვალეობა საზოგადოების წინაშე. ეს სამწუხარო მოვლენა მეტად შემაფერხებელია საზოგადოების არსებობისათვის. ის უნებლიედ უტეხს სახელს ამ სიმპატიურ დაწესებულებას და ისეთ მითქმა-მოთქმას იწვევს, რაც სრულიად სასურველი არ არის. ამიტომაც ჩვენ დაბეჯითებით მოვსთხოვთ ძველ გამგეობის წევრთ ყოველი ღონე

იღონონ და საზოგადოებას დაწვრილებითი ანგარი-
ში წარუდგინონ. ამას მოითხოვს მთელი ხალხის
ინტერესი, ამას მოითხოვს თვით ამ საზოგადოების
ინტერესი, რომელსაც ისინი ამ სამს წელიწადს ემ-
სახურებოდნენ.

ცირკულიარი „ინო- როდცების“ შესახებ

„რეჩისა“ და რუსეთის სხვა გაზეთების სიტყ-
ვით, შინაგან საქმეთა მინისტრს შემდეგი ცირკუ-
ლიარი დაუგზავნია გუბერნატორებისათვის:

„1906 წელს 4 მარტს უმაღლესად დემტიკ-
ცებულ საზოგადოებათა და კავშირთა შესახებ დრო-
ებით კანონის გამოქვეყნების შემდეგ, რუსეთში
მცხოვრებ სხვა და სხვა ერთა შორის თავი იჩინა გა-
ნსაკუთრებულმა კულტურულ-განმანათლებელმა მო-
ძრაობამ. ამ მოძრაობას აზრად აქვს ვიწრო ეროვ-
ნულ ნაციონალურ-პოლიტიკურ თვითშეგნების გა-
მოღვივება. ამისათვის აარსებენ სხვა და სხვა სახელ-
წოდების საზოგადოებებს, რომელთა დანიშნულებაც
ეროვნული შეკავშირება-შეერთებაა ეროვნულ ინ-
ტერესების მისაღწევად. რაკი ამ საზოგადოებებს
ასეთი მიზანი აქვთ, ისინი, უეჭველია, ეროვნულ
განცალკევებას და შუღლის განვითარებას ემსახუ-
რებინან, ამიტომ მათი არსებობა საზოგადოებრივ
მყუდროებისათვის საშიშია. ეს განმარტა უმართე-
ბელესმა სენატმა თავის დადგენილებით (სენატის
განმარტება 1908 წ. 19 ივნისს, № 98120 უკრა-
ინთა საზოგადოების „პროსვიატა“-ს შესახებ; 1909
წ. 4 სექტემბრის დადგენილება, № 8397, პოლო-
ნეთის საზოგადოების „ოსვიატა“-ს შესახებ და
სხვა.)

„ამის გამო, 1906 წ. 4 მარტის კანონის მე-6
მუხლის 1 ნაწილის თანახმად, ასეთ საზოგადოე-
ბათა დაარსება ყოველად შეუძლებლად მიიჩნია და
მოვალედ ვთვლი ჩემ თავს მოვავანო თქვენს აღმა-
ტებულებას, რომ „ინოროდცების“ და მათ შორის
უკრაინელთა და ებრაელთა, ამ საზოგადოებების
დაარსების შესახებ შუამდგომლობის განხილვის
დროს, კავშირთა და საზოგადოებათა ადგილობრივ-
მა საკრებულომ უნდა გამოიძიოს, საზოგადოებას
ხომ არა აქვს ზემოდ დასახელებული მიზანი, და თუ
დარწმუნდება, რომ მართლა ამ მიზნისათვის არის
დაარსებული, დაუყონებლივ უარი უნდა უთხრას
ასეთ საზოგადოების წესდების დამტიკიცებაზე, სწო-
რედ ისე, როგორც განმარტებული აქვს უმართებე-
ლეს სენატს.

„ამასთან ერთად დაწვრილებით უნდა გაიცი-
ნოთ „ინოროდცების“ უკვე არსებულ საზოგადოე-
ბათა მოღვაწეობა და თუ საჭიროდ დაინახავთ, აღ-
ძრათ შუამდგომლობა ამ საზოგადოებათა დახურვის
შესახებ...“

საზულიად რუსეთის სინოდის წამკრის, ეპ.
ინოკანტის კასუსი ქართვულ სამღვდელო-
ბისადმი.

იმერეთის საეპარქიო კრების სახელით ბლა-
ღოჩინი სიმ. მკედლიძე შემდეგის დებეშით მიესალ-
მა საქართველოს ახალ ეპარხოსს ინოკენტის: „იმე-
რეთის სამღვდლოების დებუტატთა მე 51 კრე-
ბა სავალდებულოდ სთვლის მოგილოცოთ, მეუფეო,
მშვიდობით ჩამოსვლა მრავალ-ტანჯულ ივერიის სა-
მწყსოში. თქვენი აღთქმანი, ქეშმარიტ ქრისტიანულ
გრძნობით გამსკვალულნი, განგვახარებს იმ იმე-
დით, რომ თქვენი უუწმინდესობა ხელს შეუწყობს
ივერიის უძველეს ეკკლესიას, რომელმაც უკანასკ-
ნელ დღემდე შეინარჩუნა მართლმადიდებლობა.
კურთხეულიც იყოს თქვენი მშვიდობიანი, მოციქუ-
ლებრივი მსვლელობა ძველთაგანვე მართლ-მადი-
დებელ ივერიაში და უხუნესსა მოგანაჭით ძღა და
სიმსხე ივერიის მართლმორწმუნე მოციქულებრივ ეკლე-
სიის განახლების და მის განხიერ უფლებათა აღდგენი-
სათვის.

არქი ეპ. ინოკენტიმ შემდეგი დებეშით უბა-
სუხა:

„თქვენო ყ-დ უსამღვდლოესობაჲ! გთხოვთ ჩემი
მადლობა გადასცეთ თქვენი ეპარქიის დებუტატთა
კრებას ჩემს საექსარხოსოში ჩამოსვლის გამო მო-
ლოცვისათვის. მშვიდობიანი შრომა რუსეთისაგან
განუყოფელ და მის ხელქვეით მყოფ ივერიის ეკკლესიის
საკეთილდღეოდ, სამართლიანი მოპყრობა ამა ეკლე-
სიის ყველა შვილთა მიმართ, ეროვნების განურჩე-
ვლად ჩემი მოვალეობა და წმიდა ვალია, მაგრამ მე
სრულეობით უარგვეთად ხელი შევეწყო ივერიის ეკკლესიის
რღაც განხიერ მისწრაფებათა და უფლებათა აღდგენას.
ვურჩევ მწყემსთ ხშირად და მხურვალედ განადვი-
ვონ თავის გულში მოძღვრული სული. საქართვე-
ლოს ეგსარხოსი მთავარ-ეპისკოპოზი ინოკენტი,
უწმინდ. სინოდის წევრი.

ლ ა მ ა ზ ო !

სასიმღერო სტრიქონები

* *
* *

ვნების ტალღებმა შენს სიახლოვეს
დამწვეს, დამდაგეს, მომაჯადოვეს
შემდეგ გამსტყორცნეს, ობლად დამტოვეს,
ჩემო კეთილო, ნარნარო, ნაზო...
. . . . . ლამაზო!..

* *
* *

ახ, ნეტავ იმ დროს, როცა მზიბლავდი.
როს შენს ხუჭუქ-თემებს ცრემლით ვნამავდი,
მაშინ ხორც შესხმულ ვენერას ჰგავდი.
დღეს-კი ღულუნავ მტრედო, მაღხაზო.
. . . . . ლამაზო!..

* *
* *

მხოლოდ მსურს, ტურფავ, ვიტანჯო მარტო,
რომ ეგ მშვენიება ავხსნა, განვმარტო,
შენს წინ ვირხვევი, ვით ლერწმისა რტო
ცად ატყორქნილო მთავ, ბუმბერაზო
. . . . . ლამაზო!..

* *
* *

ნუ სტირ, ნუ აბნევ ცრემლ-ცვარსაციურს,
ნუ თრთი, ნუ მიბრთხი უძღურს, უბედურს,
ლიმილით შევსევე შხამ-გესლს ქვეყნიურს,
მზად ვარ სიცოცხლე შენ გითავაზო.
. . . . . ლამაზო!..

ი. გრიშაშვილი

უეფლილი

ბი დე მოკასანისა

ფრანგულით

ვ უ ძ ღ ვ ნ ი თ ე — ს .

აი ბატონებო, წარმოსთქვა მათიე დენტოლენ-
მა, ცხრა-ტყავა ფრინველები მაგონებენ ხოლმე ერთ
მეტად სამწუხარო ამბავს ომიანობისას.

ხომ გინახავთ ჩემი მამული კორმეის მიდამო-
ში. სწორედ იქ ვიდექი, როდესაც პრუსიელები
შემოვიდნენ.

ამ დროს მეზობლად ერთი შეშლილი ქალი
სცხოვრობდა, რომელიც კუუზზედ შემცდარიყო უბე-
დურების მიზეზით. ოდესღაც, მას, ოცდახუთი წლი-
სას ერთ თვეში მოჰკვდომოდა შამა, ქმარი და ახ-
ლად-დაბადებული ბავშვი.

როდესაც რომელსამე სახლში ერთხელ შევა

სიკვდილი, იგი თითქმის ყოველთვის დაუყონებლივ
ხელმეორედვე ბრუნდება იქ, თითქოს კარები ემც-
ნაურებაო.

საბრალო ახალ-გაზრდა ქალი, მწუხარებით ელ-
და-ნაცემი, ჩავარდა ლოგინად და ექვს კვირას ჰპო-
დავდა. ამ მწვავე ხანას შემდეგ მოჰყვა ერთგვარი
წყნარი მოღუენება, სრულებით უძრავად იღო, ძლივს
საზრდოობდა, და მარტო ოდენ თვალებს-ღა ამოძ-
რავებდა. როგორც-კი დაუბრუნდნენ წამოყენებას,
ისე ჰყვიროდა, თითქოს ჰკლავდნენ. ამიტომაც მუ-
დამ მწოლიარედ დასტოვეს და თუ გადმოიღებდ-
ნენ ქვეშაგებლიდგან, მხოლოდ დასაბანად და ლეი-
ბის გადასაბრუნებლად.

ერთი მოხუცი მსახური-ქალი იყო მასთან, რომელიც
ასმევდა ხანდახან ან აღეჭვინებდა ცოტა-
ოდენ ცოცხორცს. რა ხდებოდა ამ სასოწარკვეთილ
სულში? ვერავინ ეს ვერ შეიტყო; რადგანაც
მას ხმა აღარ ამოუღია. მკვდრებს თუ იგონებდა?

ან მწუხარედ თუ ოცნებობდა ნამდვილ მოგონებას მოკლებული? ან ეგებ მისი მოსპობილი ფიქრი უძრავად გაჩერებული იყო როგორც წყალი მიმდინარეობას მოკლებული?

თხუთმეტ წელს დარჩა ესე ჩათხრობილი და მცონარე.

ომიანობამ მოატანა; და ქრისტეშობისთვის დამდეგს პრუსიელები შემოიჭრნენ კორმის.

გუშინდელ ამბავსავით მახსოს ესა. ჰყინავდა ისე, რომ ქვასაც-კი გახეთქავდა; თვითონ მე-კი სავარძელზედ ვიყავ გადაწოლილი, ნეკრისის ქარებით დაკრული, როდესაც გავიგონე მძიმე და შეწყობილი ტყაპა-ტყუბი მათი ნაბიჯისა. ჩემი ფანჯრიდგან დავინახე, როგორც მოდიოდნენ.

მოდიოდნენ, დასასრული არა ჰქონდათ, ყველა ერთი მეორის მსგავსი, ხელოვნურ ტიკინების მოძრაობით, რომელიც მათ სწევიათ. შემდეგ უფროსებმა თავისი კაცები მცხოვრებლებს ჩამოურიგეს. მე მხვდა ჩვიდმეტი. მეზობელს, შეშლილს შეხვდა თორმეტი, მათ შორის ერთი უფროსიც, ნამდვილი ბრიყვი მეომარი, მრისხანე, უზრდელი.

პირველ დღეებში ყველაფერი ჩვეულებრივად მიმდინარეობდა. ამ უფროსს უთხრეს ქალის ავადმყოფობა; მან-კი სრულებით თავიც არ შეიწუხა. მაგრამ მალე ამ ქალმა, რომელსაც არასოდეს არავინ არ ხედავდა, იგი გაარისხა. გამოიკითხა მისი ავადმყოფობა; უთხრეს, რომ მისი მასპინძელი მძიმე ჯავრის შემდეგ თხუთმეტი წელიწადია ლოგინად იყო ჩავარდნილი. მან, რასაკვირველია, ეს არ დაიჯერა და წარმოიდგინა, რომ საბრალო კკუა-შეშლილი არ შორდებოდა თავის ლოგინს სიამაყის მიზეზით, რომ არ დაენახა პრუსიელები, არც გაეცა მათთვის ხმა, და არც შეხებოდა სრულებით მათ.

მან მოითხოვა რომ იმ ქალს იგი მიეღო; შეიყვანეს მის ოთახში, იგი ტლანქის კილოთი შეეკითხა: — გთხოვთ, ქალბატონო, ადგეთ და ჩამოხვიდეთ, რომ დაგინახონ.

ქალმა მიიბრუნა მისაკენ ამღვრეული თვალები, ცალიერი თვალები და პასუხი არ მისცა.

მან ხელახლად უთხრა:

— მე ვერ ავიტან უზრდევლობას. თუ თქვენისავე ნებით არ ადგებით, კარგად გამოვსძებნი საშუალებას, რომ მარტო გაგასეირნოთ.

ქალი არ შერხეულა, სულ უძრავი იყო, თითქოს არც კი დაუნახავსო.

იგი ბრახდებოდა, ამ წყნარს სიჩუმეს უზენაეს მძულვარების ნიშნად ჰგულისხმობდა. და დაუმატა:

— თუ ხვალ ჩამოსული არ დამხვდით...

შემდეგ გავიდა.

მეორე დღეს მოხუცმა მსახურმა, გონება-დაბნეულმა, მოინდომა მისი ჩაცმა; მაგრამ შეშლილმა დაიწყო ღრიალი და წინააღმდეგობა. ოფიცერი

მისივე ამოიჭრა; მოსამსახურე ჩაუვარდა ფეხებში ღრიალით:

— არა ჰსურს, ბატონო, არა ჰსურს. აპატივეთ; ეგ ისეთი უბედურია.

ჯარის კაცი უხერხულ მდგომარეობაში იყო, გულმოსულობის მიუხედავად ვერა ჰხედავდა, თავის კაცებისათვის ჩამოეთრევიანებია იგი ლოგინიდან. მაგრამ უცებ დაიწყო ხარხარი და გერმანულად გასცა ბრძანება.

მალე დაინახეს, რომ გამოვიდა ერთი ჯგუფი რომელსაც ექირა ლეიბი ისე, როგორც დაქრილის წაღება იციან. ამ ლოგინზედ, რომელიც ჯერ არავის აეშალა, შეშლილი, მუდამ დამშვიდებული, წყნარად იყო და ყურადღებას არაფერსაც არ აქცევდა, თუ კი მწოლიარეს დასტოვებდნენ. უკან ერთ კაცს მოჰქონდა ქალის ტანისამოსიანი ყუთი.

ხელების სრესვით წარმოსთქვა ოფიცერი:

— ჩვენც კარგად მოვახერხებთ, თუ ვერ შესძლებთ მარტოდ ჩაცმას და ცოტა გასეირნებას.

შემდეგ მთელი ჯგუფი იმოვილის ტყისაკენ გაემართა.

ორი საათის შემდეგ ჯარის-კაცი მარტონი დაბრუნდნენ.

იმის მეტად აღარავის უხილავს შეშლილი. რა უყვეს? სად წაიდეს? ეს ველარავინ გაიგო.

ესლა დღე და ღამე თოვლი მოდიოდა, თანაც ტყე და ბარი გაყინულ ქაფის სუდარით წარიგრაგნა. მგლები ჩვენ კარებამდე მოდიოდნენ და ღმუროდნენ.

ამ დაკარგულ ქალის ფიქრი მუდამ დამდეგდა; ბევრს ვეცადე პრუსიელ მთავრობის წინაშე, რომ რაიმე ცნობა მომეპოვებინა. კინაღამ არ დამხვრიტეს.

გაზაფხულმაც მოატანა. ჩამოყენებული ჯარი გაგვშორდა. ჩემი მეზობლის სახლი დახშული დარჩა. ხეივანში ხშირი ბალახი ამოდიოდა.

ზამთრის განმამავლობაში მოხუცი მსახური მომკვდარიყო. არავინ აღარ დაეძებდა ამ ამბავს; მხოლოდ მე-ღა ვფიქრობდი მანად განუწყვეტლივ.

ნეტავ რა უყვეს ამ ქალს? ეგებ გაიპარა იმ ტყიდგან! ეგებ სადმე თავი შეაფარებინა ვინმემ და სამკურნალოში თუ მოათავსეს როდესაც ვერავითარ ცნობას მისგან ვერ მიიღებდნენ. ვერაფერი ვერ მიმსუბუქებდა ექვს; მაგრამ დრომ ცოტ-ცოტად დამიმშვიდა გულის დარდი.

შემოდგომაზედ კი ცხრა-ტყავა ფრინველებმა გაიარეს მრავლად; და რადგანაც ნეკრისის-ქარმაც ცოტა მიშეღავათა, ტყემდისაც წაუჩანალოდ. ოთხი თუ ხუთი გრძელ-ნისკარტიანი ფრინველი უკვე მოკლული მჰყავდა, როდესაც ერთს მოვახვედრე, რომელიც ტოტებით აღესილ თხრილში დამეკარგა. უნდა ჩავსულიყავ იქ ფრინველის ამოსატანად. ვნახე კიდევ, იგი დაცემულიყო მკვდრის თავის გვერ-

დით. და უცებ შეშლილის მოგონებამ გამიელვა, თითქოს ვინმემ მუშტი მკრაო. შეიძლება მრავალ სხვასაც აღმოჰხდა სული ამ ტყეში ამ ბედ-შავ წელიწადს; მაგრამ არ ვიცი რატომ, დარწმუნებული ვიყავი, დარწმუნებული, მოგეხსენებათ, რომ წავატყდი იმ უბედურ გონ-მიღებულის თავს.

და მყისვე გავიგე, ყველაფერს მივხვდი. მათ მიუტოვებიათ იგი ცივსა და მიყრუებულ ტყეში თავისავე ლოგინზედ; და თავის მიუჩინებულ აზრის ერთგული, იგი დანებდა სიკვდილს თოვლის სქელსა და მჩატე ბუმბულ ქვეშ, ხელისა და ფეხის გაუნძრევლად.

შემდეგ მგლებს შეუქამიათ.

ფრინველებსაც მისი დაგლეჯილი ლოგინის მატყლით თავისი ბუდე გაუკეთებიათ.

შევიხანგე ეს საბრალო ძვლები. და ვინატრე რომ ჩვენი შვილები არასოდეს აღარ შესწრებოდნენ ომს.

ვ. ლ—ძე.

* * *

მე მიყვარს ველი
 აყვავებული,
 ვარდ-ყვავილებით
 ტურფად შემკული,
 ტკბილ სუნნელებით
 აღვსილი სიო,
 შიგ ჰარმონია
 ტკბილი, მსოფლიო.
 იქ ჰხარობს გული,
 ბედით ვნებული,
 ცხოვრებისაგან
 ტანჯულ-გვემული.
 სამოთხის დარი
 მიტყვევებს თვალსა,
 იქ ვსკვრეტ ჩვენს წარსულს
 და მომავალს.
 იქ აღვიზარდე.
 იქვე მსურს მოვჰკვდე,
 რომ თვით სიკვდილსაც
 სიამით ვკრძნობდე.

ი. მკედლიშვილი.

ბან ივანე ჯავახიშვილის ლექსები.

ქართულ საისტორიო მწერლობაზე.

(დასასრული)

როგორც უკანასკნელ წერილში ვამბობდით, მეთვრამეტე საუკუნე და კერძოდ ვახტანგ მეექვსის

ხანა განახლების ხანა იყო. ამ დროს დიდი გაუმჯობესება დაეტყო ქართულ სულიერ კულტურის ყველა დარგს. განვითარდა მწერლობაც. საისტორიო მწერლობაც განვითარების გზას დაადგა.

ვახტანგმა შეჰკრიბა ისტორიკოსთა კომისსია და შეუდგა „ქართლის ცხოვრების“ შესწორებასა, შევსებასა და გაგრძელებას. გაგრძელება „ქ. ც-ისა“ შესანიშნავად შეისწავლა ჩვენმა ნიჭიერმა მკვლევარმა ექ. თაყაიშვილმა. (Описание рукописей Общества Распр. Грам. среди Грузинъ წიგნი II).

ჩვენამდე მოღწეული „ქართლის ცხოვრება“ ვახტანგამდის იყო გადაწერილი. ეს გადაწერილი „ქართლის ცხოვრება“ არის მარიამ დედოფლის „ქართლის ცხოვრება.“ იგი იყო უმთავრესი ქართული მასალა ვახტანგის კომისსიისათვის, ერთადერთ სრულ დედნად „ქართლის ცხოვრებისა“ ეს მარიამ დედოფლის ვარიანტი უნდა ჩათვალოს. თვით ვახტანგს ხელთა ჰქონია ეს ვარიანტი. არშეიძლება თავისი შენიშვნები გაუკეთებია.

უბრველეს ყოვლისა ვახტანგის კომისსია სკდილობდა ტექსტის აღდგენასა. ეს აღდგენა ერთბაშად არ შეუსრულებიათ, არამედ თანდათან.

მოიპოვება სამი ჯგუფი ხელ-ნაწერთა: 1) გასწორებული თამარ-მეფის ისტორიის შუა-გულამდე. 2) შესწორებული მთლად, გიორგი ბრწყინვალემდე და 3) შესწორებული და გაგრძელებული გიორგი ბრწყინვალეიდან მოყოლებული. კომისსიის მიზანიც იყო აგრეთვე გაგრძელება „ქართლის ცხოვრებისა“, რადგანაც ძველი მხოლოდ გიორგი ბრწყინვალემდის იყო დაწერილი.

კომისსიას ბევრი სხვა და სხვა წყარო შეუკრებია. პირველ ნაწილისათვის მას არავითარი ქართული წყარო არა ჰქონია, არამედ სპარსული და სომხური წყაროები. მეორე ნაწილისათვის მასა ჰქონია ძველი ქართული წყაროები, — „ბაგრატიისა და კონსტანტინეს ცხოვრებანი.“ მესამე ნაწილისათვის მასა ჰქონია სიგელ-გუჯრები როსტომ მეფემდის, და სხვა და სხვა სამონასტრო საბუთები და კვიკლოსები, ანუ ქრონიკები. მეოთხე ნაწილისათვის ზეპირ-გარდმოცემებითაც უხელმძღვანელნიათ.

ვახტანგ მეფის შემდეგაც განუგრძებიათ ასეთი მუშაობა, როგორცა სჩანს.

საერთო მიზანი კომისსიისა ყოფილა: ისტორიის დაწერა თანამედროვე ხანამდე, გამოკვეცვა საქართველოს დანაწილებისა სხვა და სხვა სამეფოებად და სამთავროებად, გამოკვლევა სამეფო და საგვარეულო შტოების შთამომავლობისა, აგრეთვე სამთავროებისა და სამეფოების საზღვართა. რასაკვირველია ასეთი შრომის აღსრულება ძლიერ ძნელი იყო. ძნელი იყო შეკრება და შესწორება ყველა ქართულ ნაწარმოებთა, რომელთაგანაც ბევრი დაკარგული და გადამახინჯებული იყო. ამიტომაც კომისსიას დასჭირდა უცხო წყაროებითა და კერძო

საბუთებით სარგებლობა, და იგიც სარგებლობდა, როგორც არა ვსთქვით, სპარსულ და სომხურ წყაროებითა, სიგელ-გუჯრებითა და სხვა საბუთებით. სხვათა შორის „ქართლის ცხოვრების“ აღმადგენელნი სარგებლობდენ ისკანდერ მუნშის თხზულებითაც.

ვახტანგისეულ კომისიის მნიშვნელობა და ღვაწლი დიდი იყო. თუმცა ბევრი შეცდომა მოიპოვება მისგან აღდგენილ „ქართლის ცხოვრებაშიც“, მაგრამ შედარებით ფარსადან გორგიჯანიძის შრომასთან იგი უდიდესი ნაბიჯია საისტორიო მწერლობისა. სხვა არა იყოს რა, ვახტანგის კომისიამ უჩვენა მაშინდელ ქართველ საზოგადოებას სამშობლო ისტორიის ნამდვილი წყაროები და მანვე მისცა „ქართლის ცხოვრებას“ ის მშვენიერი სახე, რომელიც დღესა აქვს.

კომისიამ მთელი ეპოქა შეჰქმნა საისტორიო მწერლობისა. ამ მოძრაობის საუკეთესო წარმომადგენელი არის ვახუშტი ბატონიშვილი. მან განიზრახა დაეწერა მეორე ნაწილი ქართლის ცხოვრებისა გიორგი ბრწყინვალედან, ანუ უკეთ ვსთქვათ შეესწორებინა კომისიის გაგრძელება „ქ. ც—ძისა“. კიდევ აღასრულა ეს შრომა. ვახუშტის მრავალი წყარო ჰქონდა. მას ჰქონდა აგრეთვე აღწერის დავითრები.

გეოგრაფიულ აღწერილობას წინ-უძღვის სახელმწიფო წეს-წყობილების აღწერა, ხოლო გეოგრაფიული აღწერილობა წინ-უძღვის ისტორიულ აღწერასა. მას კუთხვებით აქვს აღწერილი საქართველო.

ვახუშტის ვახტანგის კომისიის ყველა წყარო ჰქონია. აგრეთვე სპარსული წყაროები, აგრეთვე მრავალი ქრანიკები. ვახუშტის მეთოდი უკვე გაუმჯობესებულია. იგი კრიტიკულია. მას მრავლად მოჰყავს ლოლიკური საბუთები თავის ისტორიულ მსჯელობაში და მშვენივრად ხმარობს აგრეთვე ქრონოლოგიურ მეთოდს.

ვახუშტის წიგნის შესავალი შესანიშნავია მით, რომ ვახტანგის კომისიის შეცდომებს ეპყრობა კრიტიკულად და აღნიშნავს, რა საბუთებით შეიძლება ამ შეცდომათა გასწორება. ხოლო ნაკლი მისი „ქართლის ცხოვრების“ მეორე ნაწილისა არის ის, რომ ავტორი წყაროებს არ ასახელებს. ყოველ შემთხვევაში, ვახუშტი მაინც შესანიშნავი ისტორიკოსია. გარდა სხვა ღირსებათა მას ის ღვაწლი მიუძღვის, რომ პირველმა შეჰქმნა კრიტიკული მიმართულება ქართულ საისტორიო მწერლობაში.

ვახუშტიმ ისეთი გავლენა იქონია თავისის ისტორიისა და მეთოდებით, რომ მისი გავლენით ერთმა უცნობმა ავტორმა, რომელსაც უნდა ეცხოვროს 1760 წლამდე, დასწერა გადაკეთებული გაგრძელება „ქართლის ცხოვრებისა“. ეს თხზულება სწორ წყაროებზე დაყრდნობით. იქ მოიპოვება

მრავალი ახალი ცნობა სამცხის შესახებ, გელათის შესახებ, კახეთის შესახებ, რომელიც არ მოიპოვება ვახტანგის კომისიის „ქართლის ცხოვრებაში“.

ერთის სიტყვით „ქართლის ცხოვრების“ შესწორებამ და გაგრძელებამ დიდი გავლენა იქონია. მან შეჰქმნა ვახუშტისა და შემოხსენებულ უცნობ ავტორის დაუფასებელი ნაწარმოებნი. გაცხოველდა საზოგადოდ საისტორიო მწერლობა.

აღსანიშნავია აგრეთვე ისტორიკოსი სენია ჩხეიძე, ამავე ეპოქისა. სენია ჩხეიძე იყო აღზრდილი გიორგი მე-XI-ის ძმის ლევანის მიერ. იგი აგრეთვე მეგობარი იყო ქაიხოსრო ბატონიშვილისა. მონაწილეობას იღებდა ქართველებთან ერთად ბელჯისტანისა და ავღანისტანის ომებში, როდესაც სპარსელები ქართველთა ვაჟაკობით ქვეყნებს იპყრობდნენ. გიორგი მე-XI-გან მას ბოლოს მოღარეთუხუცესობაც მიეცა.

სენია ჩხეიძემ დასწერა თხზულება—თვალთ ნახული ცხოვრება მეფეთა. ისტორია ეხება ოთხმოცდა ექვსი წლის ამბავს (1653—1739 წ.). იქ მართლაც მეფეთა ცხოვრების აღწერაა. მაგრამ უფრო უცხო ქვეყნის, სპარსეთის ამბებს შეეხება ავტორი, ვიდრე საქართველოს მდგომარეობას. დაწერილებით არის მოთხრობილი სპარსეთში მოღვაწეობა ქართველ მეფეთა და ბატონიშვილთა, ხოლო საქართველოს მდგომარეობაზედ ორიოდ სიტყვით გვიმასპინძლდება. იგი 1707 წლიდან მოღარეთუხუცესად იყო, მაშასადამე კარგად უნდა სცოდნოდა მაშინდელი მდგომარეობა საქართველოსი, მაგრამ მას იგი არ ეინტერესება, არ ეინტერესება ის ხანა, როდესაც საქართველოს მეფეები და ვაჟაკობა თავისი ძალასა და ღონეს სპარსეთის ძლიერებას აღევედა და მაზედ ზრუნავდა.

სენია ჩხეიძე ხასიათითაც საკვირველი კაცი იყო: გულ-ქვა, ქარაფშუტა და უღარდელი. მაშინდელ საშინელ მდგომარეობაზედ ერთი სიტყვაც არ დაუძრავს; შესანიშნავი მეფის, ვახტანგის გარდაცვალების შესახებ ერთი უბრალო სინანულისა და გლოვის სიტყვაც არ დასცდენია, თითქოს საქართველოსათვის არა გაეკეთებოდა რა ამ სახელოვან მეფესა და მისი ცხოვრება საისტორიო საგანიც არა ყოფილიყოს!

სენიას უმთავრესი წყაროები ნახული და გაკონილი იყო. თუმცა ნათლად სჩანს, რომ მას კარგადა სცოდნია დავით აღმაშენებლის ისტორია. ცხადად ეტყობა მისი გავლენა მის შრომას. საერთოდ იგი უფრო წამბაძველი იყო მწერლობაში, ვიდრე შემომქმედი და ორიგინალური ნიჭის მქონე. მის თხზულებას მატიანის ხასიათი აქვს.

უკანასკნელი შესანიშნავი ისტორიკოსი ამ ეპოქისა იყო პაპუნა ორბელიანი. მან დასწერა ცხრამეტის წლის საქართველოს თავ-გადასავალი—1639—1760 წლ. იგი სრულიად წინააღმდეგი ტიპია სენია ჩხე-

ძისა. ეს უკანასკნელი თუ გულ-ქვა იყო და არ აქცევდა ყურადღებას სამშობლოს საშინელ მდგომარეობას, პაპუნა ორბელიანი, პირიქით, სწორედ ამ საშინელ მდგომარეობას აღწერს მაშინდელ საქართველოსას. პაპუნა ორბელიანი თანამედროვე იყო სენნია ჩხეიძისა და მან კარგად იცოდა საქართველოს გამოუთქმელი უბედური მდგომარეობა მეჩვიდმეტე საუკუნისა და მეთვრამეტის დასაწყისისა, და სწორედ სათავეშივე აღნიშნავს მიზანს თავისის თხზულებისას: მან ისტორია დასწერა, რომ ქვეყანას ამცნოს, თუ რა განსაცდელშია საქართველო, რა პოლიტიკურ და ქონებრივ შევიწროებას განიცდის უცხოთა ბატონობის წყალობითა. მისი მიზანი იყო, ახალგაზრდობასაც გაეთვალისწინებინა ასეთი უბედურება სამშობლოსი, რა იყო მიზეზი ამ უბედურებისა, ვისგან და როდის დაგვატყდა იგი თავზედ ქართველებს.

და მართლაც, ამ თხზულებაში მრავლად მოიპოვება ცნობა მაშინდელ ეკონომიურ მდგომარეობაზედ: გაქირვებაზედ სპარსელთა ბატონობის წყალობით და აგრეთვე თანდათან ეკონომიურ აღორძინებაზედ ქართლისა და კახეთისა. პოლიტიკური ვითარებაც არის საუცხოვოდ დასურათებული. მოიპოვება აგრეთვე ცნობები სახელმწიფო წყობილებაზედ, სამეფო დარბაზობაზედ და საეკლესიო მართვა-გამგეობაზედ.

მაშულისშვილური გრძნობით და სიყვარულით არის გამსჭვალული მთელი მისი თხზულება. იგი საუკეთესო ნაწარმოებია მეთვრამეტე საუკუნის ისტორიო თხზულებათაგან ამ მხრითაც.

ხასიათი თხზულებისა—მატიანისაა. წესი მოთხრობისა ქრონოლოგიურია. ფარსადან გორგჯანძის ენა განმტკიცებული და განვითარებულია, თუმცა ამ თხზულებას გიორგი მთაწმინდელის გავლენაც ეტყობა. უმთავრესი წყაროები მისთვის იყო აგრეთვე ნახული და გაგონილი, მაგრამ სარწმუნო კაცთაგან ნახული და გაგონილი.

პაპუნა ორბელიანი, როგორც არა ესთქვით, საუკეთესო იმ დროის მეისტორიედ უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც იგი მარტო ლაშქრობასა და ომებს კი არ აქცევდა ყურადღებას, არამედ ეკონომიურსა და ერთობ კულტურულ ცხოვრებას.

ეს იმით აიხსნება, რომ ეს დრო განახლებისა და აღორძინების ხანა იყო. დასტურლამალი, კანონები, ლექსიკონი და სხვა, აგრეთვე აღწერა საქართველოსი სპარსთაგან და ოსმალთაგან დიდი მასალა იყო საქართველოს მდგომარეობის გასათვალისწინებლად. ამავე დროს ძველის შესწავლასაც სცდილობდნენ. თეიმურაზისა და ერეკლეს მეფობის დროს ეროვნული მიმართულება და კულტურულ საუნჯეთა თავის-მოყრის სურვილი კიდევ უფრო ძლიერდებოდა და ენას განწმენდასაც კი შეუდგნენ სპარსთა და სხვა უცხოელთა გავლენისაგან. აღად-

გინეს აგრეთვე მეფის კურთხევის ძველი ქართული წესი და სხვა.

აი ამ ეპოქის შვილი იყო პაპუნა ორბელიანი და რასაკვირველია, იგი საუცხოვო ნაშთს დაგვიტოვებდა, როგორც ისტორიკოსი, მით უმეტეს, რომ პირადად იყო შესანიშნავი მამულისშვილი და მოყვარე საქართველოსი.

არის კიდევ ერთი ისტორიკოსი ამ ეპოქისა,— ომან ხერხეულიძე,—რომელმაც დაიწყო ისტორია ერეკლე მეორის მეფობისა, მაგრამ საუბედუროდ არ დაუმთავრებია...

B.

სიტყვა და საქმე

აი დალახვროს ღმერთმა! აგერ ოთხი საათია ვზივარ, თავს ვიმტრევ და მაინც რითმა ვერ მიპოვნია! ქათამი რომ ვყოფილიყავი აქამდინ ასს კვერცხს დაედებდი.—წამოიძახა კირილემ, გაჯაფრებულმა გადაისროლა იქით კალამი, მოიწმინდა ხელის გულით ოფლით დანამული შუბლი და ამოიხრა...—ნეტა ვიცოდე განთქმულ პოეტებსაც აკარგენებდნენ დროს ეს დაწყველილი რითმები თუ არა? ბევრთაგან მსმენია, რომ თვით გეტე ბევრ დროს ანდომებდა ლექსების გალაზათიანებას... თვით გეტე და მეც ხომ... ჰმ... აქ კირილემ წაიბუტბუტა რაღაცა, ალბად სასიამოვნო რამ, რადგან თავმომწონედ გაიმართა წელში და მარჯვენა უღვაში აინემსა...

გარდა ამისა,—განავრძო კირილემ,—ამბობენ, რომ პოეტს აღფრთოვანებისა და სხვა ამ გვარ რაღაცების გარდა მუსიკალური ყურიც უნდა ჰქონდესო. არ ვიცი, ეს ჩემი ყურები რას იტყვიან, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ ყოველგვარ სიმღერას, ნაცნობს, თუ უცნობს ბანს შევუწყობ ხოლმე... ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მუსიკალური სმენა მქონია.

ღიღ, ღვითთ, ყველაფერი სავსებით მაქვს, აღფრთოვანებაც და სმენაც, მაგრამ... ამ ოხერ რითმებს რა მოვუხებხო?! დასწყევლოს ღმერთმა ბოქაულის თავი! სიტყვები ცალკეცალკე რომ ავიღო, რითმებს ყოველთვის შევუწყობ... ავიღოთ, მაგალითად ცხვირი!—ცხვირი, ჩხირი, გმირი, ვირი, მწირი, ძირი და სხვა. მაგრამ საქმეც მაგაშია, რომ როდესაც ლექსებსა ვსთხზავ, მაშინ ეს ყველაფერი მაიწყდება ხოლმე. ეჰ, ერთი კიდევ ვცადო. კირილემ დაავლო ხელი კალამს, ჩახველა, შუბლი შეიკრა და დააშტერდა ღიღაც რომ საეჭვო სითეთრის ქალაღდს. დიდი ხნის სიჩუმის შემდეგ პოეტის ჩანგის სიმბეში გაებნენ შემდეგი სიტყვები:

მუშა, მუშაკო, მუშაჯან
ვენაცვალე შენს მარჯვენას...

— ჰმ, მარჯვენას! აი ძაღლის თავი სად მარხია! მარჯვენას... ენას... სმენას... კბენას... დენას... ფრენას. რომელი ერთი ავიღო! ოჰ, საწყალო მუშავ, აქაც რომ არ გებედება! შენი უნუგეშო მდგომარეობა, შენი ყოველ-დღიური ქირ-ვარამი ცეცხლს მიკიდებენ, ათას გვარად ჰბოკვენ შენდამი სიყვარულით გამსჭვალულ გულს! ჩემო საბრალო მუშავ, შენთვის ჟღერს ჩემი ჩანგი, შენთვის ვაფრქვევ მე დღე და ღამ უნუგეშო ცრემლებს; მთელი ჩემი არსება, შემომიწირავს შენთვის, ჩემო მუშავ! მე გიმზადებ დიდებულ მომავალს და, იცოდე, ამისათვის არ დავიშურებ არც ძალ-ღონეს და არც სიცოცხლეს! მრისხანე ლომივით შევებმი შენს დამჩაგვრელს ცხვირ-აწეულს, გონება-დაწეულს ფეოდალს და მძღარს, შენის შრომით გასუქებულს, სულმდაბალს, რუმბივით გაბერილს ბურჟუას. შენთვის შევებრძოლები თვით ჯოჯოხეთს, უარსკოფ ედემს, ოჯახს, სიყვარულს! — აქ კირილეს ხმა აუკანკალდა. — თვალ წინ მიდგებარ შენ ფერ-მიხდილი, წარბ-შექმუხენილი! ნალვლიანის, უსახლვროდ ნალვლიანის თვალებით შეჰყურებ შენს ნახევრად მშვიერს და შიშველს ცოლ-შვილს, შენი ბნელი ოთახი, რომელიც უფრო ძაღლის ბუნჯაგა ჰგავს, სინესტით გაყდენთილი სულს გიხუთავს, კარები კი ვერ გაგიღია, რადგან გარედ საშინელი სიცივე-ყინვაა!.. სასოწარკვეთა, რისხვა ელვარებენ შენს ცრემლებისაგან გაწითლებულ თვალეში და პირზე გაკერია საშინელი, უღმობელი მაგრამ სამართლიანი წყევლა მდიდარ, კანონიერ ყაჩაღ-მძარცველებსადმი! ო-ო, ექსპლოატატორებო ნეტავ ყველას ერთი თავი გებათ, რომ მახვილით, მაგრამ არა, მახვილი პატროსანი იარაღია, ცუდით, უბრალო ცუდით გაგაგდებინათ იგი ქვეყნის საბედნიეროდ!..

— შვილო რასა ჰყვირი? გენაცვალოს დედა შენი, ხომ არა დაგმართვია რა? — წამოიძახა კირილეს დედა, რომელიც შემოვარდა ოთახში გულგახეთქილი.

— რა არის შვილო, ჩავიყვია ცხვირი წივნებში და დღე და ღამ მედავითნესავით ბუტბუტებ რალცას. გამოიგონია, რომ გადაქარბებულ სწავლამეცადინეობისაგან არა ერთი გაგიყებულაო. გაუბრთხილდი შენს თავს.

— ეჰ, აბა რას ამბობ დედა ჩემო! მე იმაზე ვფიქრობდი რომ... რა ჰქვიან... ერთის სიტყვით ვფიქრობდი იმაზე, რასაც ვერ აგინსნი, რადგანაც ვერ მიმიხვდები, ვერ გაიგებ.

— მესმის შვილო! აბა მე ჩემის პატარა ქუთით როგორ მიგიხვდები, როგორ გავიგებ შენს მაღიანს აზრებს, მაგრამ ამას თავი დავანებოთ. აი ეს მეორე კვირაა, რაც შენი ტახტი, რომელზედაც წევხარ, სულ ერთიანად დაიშალა და სახმარებლად აღარ

ვარგა. წადი გაისეირნე და ახალი ტახტი იყიდე; იქნება ორიოდ იაფფასიან სავარძელსაც წააწყდეს და მდებ.

— არა მცალიან, დედი, ბევრი საწერი მაქვს.

— წერას ყოველთვის მოასწრებ. რასაც შენ სწერ, რა ვიცი, შვილო, რით ვერ დააშვრე ქვეყნის მელანი.

— არა, საქმე იმაშია, რომ მე ეხლა წერის გუნებაზედ ვარ!

— აი შვილო, ახალ ტახტზედ დღეს რომ გამოიძინებ უფრო კარგ გუნებაზე დადგები და აღბად კარგ რამესაც დასწერ.

კირილეს ცოტა არ იყოს ქუაში მოუვიდა დედის სიტყვები. გადაიცვა პალტო, ჩამოიფხატა თავზედ ქუდი და შუა-ბაზრისაკენ გაემართა.

გზაში განუწყვეტლივ ბუტბუტებდა: მარჯვენას... ენას... კბენას... ღრენას... წყენას!..

ბაზარი სავსე იყო ხალხით, რომელიც ბუზივით ირეოდა. კირილემ ჰამლეტის პოზა მიიღო, დადგა ერთ კუთხეში, ხელები გულზედ დაიკრია და დაუწყო ცქერა ამ გაცხარებულს მოძრაობას.

— დიად! სთქვა ბოლოს კირილემ სწორედ იმ კილოთი, რა კილოთიც წამოიძახებენ ხოლმე ამ სიტყვას ჩვენი არტისტები, როდესაც ქართულ სცენაზედ აწამებენ დრამატურგებს.

— დიად, აქ მე ვხედავ ხორც-შესხმულ შრომას... ოფლს, რომელიც იღვრება ლუკმა პურის საშოვნელად! „ვენაცვალე შენს მარჯვენას“. ეს კარგადა მაქვს ნათქვამი იმ ჩემს დაწყებულ ლექსში... იმუშავე, იმუშავე საბრალო ხალხო! მხოლოდ გახსოვდეს, რომ შენის შრომის ნაყოფით ისარგებლებს სხვა... დიად, სხვა... მაგრამ დროა ტახტი მოვძებნოთ!

ხანგრძლივი ვაქრობის შემდეგ კირილემ იყიდა ერთი ტახტი და ორი გახუნებული მძიმე სავარძელი, გაუსწორდა გამყიდველს, ჩაიღო ჯიბეში ქისა, ზვიდან ხელსახოცი დაადო — არ ამომივარდესო — და დაუძახა იქვე მდგომ მუშას:

აბა, ძმობილო, აიკიდე და წამომყევი!.. მრავალ სიმძიმეთა თრევისაგან წელში მოხრილობა ქალარა-შერეულმა რაქველმა გადმოიღო თასმები, თოკი, ცალ გვერდზედ შეაყირავა ტახტი, მიაკრა ზედ სავარძლები, გაისწორა კურტანი, მიუშვირა ზურგი, ერთი ღრმად ამოიხენეშა, ასწია რის ვაი-ვაგლახით და კირილეს გაჰყვა... შორიდან რომ შეგეხენდათ გვეგნებოდათ ტახტს ფეხები გამოაჭმიაო და ისე მოაბიჯებსო.

ჩასისხლიანებულის თვალებით მუშა ხშირად იყურებოდა წინ — ეტლი არ დამეჯახოსო... კირილემ წინ მიდიოდა, ფიქრებში გართული. უცბად იგი შედგა... ვიპოვნე!.. წამოიძახა იმან გახარებულის ხმით, მაგრამ ისე მაღლა, რომ ვიღაც მაღახის წინ მდგომარე ნოქარმა გაოცებულმა შეხედა

იმ ადგილს, სადაც იდგა ჩვენი გმირი და გაიფიქრა —ნეტავ ვიცოდე, რა იპოვნა ამ კაცმა... ძვირფასი რამ იქნებაო...

ვიპოვნე!.. კვლავ წამოიძახა კირილემ.

მარჯვენას —ლხენას!.. აქ არ დამავიწყდეს...

ეი, ძმობილო, გადმოდგი ფეხი, კუსავით კი ნუ მოფოფხავ!.. შეუტია მუშას კირილემ.

ხომ ვერ გამოვქენდები, დალოცვილო! ბუმბული მომაქვს თუ?

ბუმბული მოვაქვს თუ ვირის თავ-ფეხი. გეუბნები ფეხი ააჩქარე, თორემ...

მუშამ მხოლოდ ამოიოხარა... მაგრამ ფეხი, მაინც არ ააჩქარა.

დასწყევლა ღმერთმა! ეს რაქველები რა ბრიყვები არიან! —ჯავრობდა კირილე. — ერთს ეტყვი —ათასს შემოგობრუნებენ!.. მაგრამ ეშმაკმა წაიღოს ამისი თავი! მე ეს სიტყვა არ დამავიწყდეს... რომელი იყო?... ჰო, „ლხენას“...

მუშა, მუშაკო, მუშაჯან

ვენაცვალე შენს მარჯვენას...

მესამე სტრიქონს ადვილად მოვახერხებ, რადგან ურთიმოა; მეოთხეს ბოლოში კი მოვაქცევ სიტყვას „ლხენას“... ჰმ...

ბატონო, შორსა დგებარ? ჰკითხა კირილეს ხრინწიანის ხმით მუშამ.

ვერაზე!

უჰ, შე დალოცვილო, რო მაჩქარებ კიდევ! კამეჩიც დაიღლება და მე ხომ ადამიანი ვარ!

— ადამიანი კი არა, მიიმუნანის ხარ! პირველი კაცი ქვეყანაზე, ბიძიავ, მიიმუნა იყო.

მუშამ იწყინა ეს სიტყვები... კირილეს ჩუმის ხმით მაგრად შეუკურთხა.

ასე მიდიოდნენ წინ მუშათა მოტრფილად და მუშა. არ დაგტანჯავ, მკითხველო, იმის აღწერით თუ რა რითმებს აფრქვევდნენ კირილეს ბავენი, თუ რამდენჯერ დადგა გზაში მუშა სულის მოსაბრუნებლად... ტახტი სავარძლები ძლივს-ძლივობით შეათრის ოთახში და დაადგეს კუთხეში... მუშამ გაანთავისუფლა სავარძლები, შეჰკრა თოკი, მოიწმინდა შუბლიდამ ოფლი და კარებში აიტუზა.

კირილემ დანჯღრეულ ტახტიდამ ახალზედ გადმოაღაგა თავისი ლოჯინი.

კირილე, გაუსწორდი მუშას... მოაგონა დედამ.

ჰო, მართლა!.. კირილემ ამოიღო ქისიდან შავი ფული და მიუბრუნდა მუშას.

რა გერგება?

შენი ნებაა, ბატონო!

მაინც?

რა ვიცი, შენი ქირიმე, ერთი საწყალი კაცი...

— აჰა, გააწყვეტინა სიტყვა კარელემ და ჩაუყარა გამოწვდილ ხელში რამდენიმე შავი ფული.

მუშამ დაითვალა რამდერჯერმე ფული, მერე მწარის ღმილით მიმართა კირილეს.

ეს რა არის ბატონო.

რა არის და ფული! თორმეტი კაპიკი არ გეყოფა?

რასა ბრძანებ? ხომ არ დამცინი, ორს ვერსზედ მეტი გავიარე, კინალამ სული ამომძვრა, წელში ვერ გავსწორებულვარ და... თორმეტი კაპიკი!

რასა ბრძანებ?..

მუშას ხელი ისევ გაწვდილი ეჭირა და ზედ თორმეტი კაპიკი იდო.

მაშ რამდენი გენბავს?

აბაზი! — მოკლედ სთქვა მუშამ.

აბაზი? ეი, დაუშტვინე! ორი შაურიც რომ დამემატა, ეტლით წამოვიღებდი...

მე შრომა გამიწვდია და ამ შრომისათვის...

— ამ შრომისათვის აკი გაძლევ თორმეტს კაპიკს. მე, ძმაო, მეჩქარება, და ბევრი ლაპარაკიც არ მიყვარს, გინდა წაილე, გინდა ნუ. არც მეტს მოვცემ, არც ნაკლებს..

— თუ კი სინდისზედ ხელს აიღებ... —

— ენას ნუ გაიგრძელებ, თორემ ასეთს გაგიშლი, ნახევარიც ვერ დასთვალა!

— ნუ გამიჯავრდები, კნიაზო, თვრამეტი კაპიკი მაინც მიბოძე

გროშსაც არ მოგიმატებ! ჩემი სინდისი რა შენი ხელის წამოსაკრავია, შებრიყვო, ვირო..

— შენ სინდისზედ ვინ რას ამბობს.. ჩემი მომეცი და წავალ.. რომ მიყვირი, რას მიყვირი და, შენი ყმა ვარ თუ? ყვირილი ქე მეც ვიცი...

— აბა თუ იცი, წადი იყვირე!.. კირილემ ჰკრა მუშას პანლური და გაგდო გარედ.. წადი იჩივლე, შე...

— შეილო, რა არის, ასეთი გაანჩხლებაც არ ვარგა, სთქვა კირილეს დედამ, ამოიღო ჯიბიდან ფული და გაუტანა მუშას.

— ვერა ჰხედავთ ამ ვირის თავს!.. გზაში დამტანჯა, აქ კი ყვირილიც დამიწყა! მადლობელი იყავი შენის ბედისა, რომ ეს შანდალი არა გდრუზე სულელურ გოგრაში!.. მძვინვარებდა კირილე.

კარგი, გეყოფა, ჩემო კირილე! — ეუბნებოდა დედა — ის მუშა გავისტუმრე... ხომ ხედავ. ბრიყვია გაუთლელი ტეტია.. რას აპყობიხარ? მიკვირს შენგან, შეილო! დღე და ღამ სულ იმას გაიძახი მუშა, საწყალი მუშაო. უნდა რამე გუშველოთ მუშებსო. პირზედ სულ მუშათა ქება გაკვრია და აქ კი მუშას კინალამ ტყავი გააძრე!

— დიად, დედი, მე მუშათა მოტრფილად ვარ, მაგრამ... ეე... იმისთანა მუშებისა კი არა... ქარხნის მუშებისა... წაილულლულა კირილემ.

— ქარხნისა იქნება იგი თუ სხვისა, მუშა — მუშაა! მე კი ასე მგონია და!.. მაგრამ ყავა მზად არის დავლიოთ, თორემ ვაცივდება!.. ჰო, მართლა, შენ რომ წახვედი, თედო მოვიდა აქ და გიკითხა.. შემოვიდა ოთახში და რა დაინახა მაგიდაზედ ქალღი, მივარდა და წაიკითხა შენი ლექსი.

— მერე რა სთქვა?

სთქვა, რომ კარგი მწერალი და დიდი მოღვაწე გამოვა შენი კირილეო! ჩინებული აზრების პატრონიაო... უთხარით ეს ლექსი მალე გაათავოს, მაშინვე გავაქანებთ დასაბუქდათო.

ღმერთმანი?!

შენ არ მომიკვდე!

ყავის შემდეგ კირილე იჯდა შავიდასთან.. ბევრი ოფლის ღვრის შემდეგ დასწერა შემდეგი:

მუშა, მუშოკო, მუშაჯან

ვენაცვალე, შენს მარჯვენას,

როს ელირსები გაძღომას,

თავისუფლებას და ღებენას!

კ. მაყაშვილი.

მ თ ა

ინტელიგენციის სამსჯავროს წინაშე.

ქართულ სცენაზე მოხდა არა ჩვეულებრივი მოვლენა: გასამართლეს ლიტერატურული ტიპი ალ. ყაზბეგის თხზულებიდან „მოძღვარი“. სასამართლომ საბრალმდებლო სკამზე დასვა ამ ნაწარმოების გმირი-ქალი მაყვალა.

მაყვალას საქმის გამოსარკვევად სასამართლომ წამოაყენა ორი კითხვა: 1) შეეძლო თუ არა მაყვალას აეცდინა გათხოვება იმ კაცზე, რომელიც არ უყვარდა და როდესაც მისი სული და გული სხვისკენ მიიღრცვდა და 2) შეეძლო თუ არა მაყვალას უარყუო სქესობრივი კავშირი თავისსაყვარელ კაცთან ქმრის ხელში ყოფნის დროს.

მკითხველმა უკვე იცის, რომ სასამართლომ გაარჩია მაყვალას მოქმედების ეს ორივე მხარე, დამნაშავედ ვერა სცნო იგი თავის ყოფა-ქცევაში და სრულად გაამართლა. მერე რატომ მოხდა ეს ასე? ჰქონდა თუ არა სასამართლოს საკმარისი საბუთები და მოტივები, რითიც შესაძლებელი ყოფილიყო მაყვალას გამართლება?

რამდენადაც მე ვაკვირდები და ვფიქრობ სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე, იმდენად უფრო და-უფრო ვრწმუნდები, რომ სასამართლო ღრმად შესცდა თავის გადაწყვეტილებაში მთიელი ქალის შესახებ. ვერც ბრალმდებელმა დაანახვა საზოგადოებას მაყვალას სიმართლე ან დანაშაული, თუმცა ბრალი დასდო მას, ვერც ბრალდებულის სიტყვებმა ჰყვეს აშკარა საკამათო საგნის შინაარსი, თუმცა ითხოვეს დამნაშავეის სრული გამართლება. რაც შეეხება ნაფიც მსაჯულთ, ესენი ხომ არც-კი დაღონდნენ სერიოზულად შეეხედნათ საქმისათვის. დაე-

თანხმენ-რა დამცველების აზრს, ორ წამში გადაწყვიტეს იმისთანა სამძიმო საქმე და უდანაშაულოდ სცნეს მაყვალა. ნაფიცმა მსაჯულებმა თითქოს არ იცოდნენ, რომ აქ საქმე კერძო მოვლენაში-კი არა, არამედ ჩვენი მთის მთელ ცხოვრებაშია. მაყვალას გასამართლება ხომ მთიელთა ცხოვრების გასამართლებაა. მაყვალას გამართლება მოასწავებს მთიელთა ცხოვრების უვარგისობას, მის დანაშაულს, მის სიყალბეს.

მართლა-და, დამნაშავეა მთის წეს-წყობილება მაყვალას წინაშე? მართლა-და, შეიცავდა თუ არა მთიელთა მაშინდელი ცხოვრება იმისთანა პირობებს, რომლების წყალობით ქალი უნდა მისულიყო იქამდის, სადამდისაც მივიდა მაყვალა?

მე ვამბობ, რომ არა!

პირველ კითხვაზე, — შეეძლო მაყვალას თემის და ოჯახის ცხოვრების პირობებში შეუღლებოდა საყვარელ კაცს და უარი ეთქვა სხვა გვარ ცოლქმრობაზე, — მე ვიძლევი ამისთანა პასუხს.

მთიელ ქალის ბედ-იღბალი წყდებოდა თემის და ოჯახის შეხედულების კვალად. ქალის ხასიათი, ზნეობა, ქუა-გონება, მთელი მისი მსოფლმხედველობა ვითარდებოდა, იზრდებოდა თემის და ოჯახის ცხოვრების ფარგალში. ეს ორი დაწესებულება იყო მთიელთა ცხოვრების მმართველი, მისი ხელმძღვანელი; ოჯახი და თემი იყო მთიელთათვის კანონმდებელი, მსაჯული, გადაწყვეტი სხვა-და-სხვა საქმეებისა, თვითვე აღმასრულებელი თავის გადაწყვეტილებისა. როდესაც ასე ვლაპირაკობ თემზე და ოჯახზე, მე იმის თქმა-კი არ მინდა, რომ თემი და ოჯახი თანახმად მოქმედებდა მთიელთა ცხოვრების მართვაში. პირიქით, თემსა და ოჯახის შორის სწარმოებდა ხანგრძლივი, განუწყვეტელი ბრძოლა, ბრძოლა სასიკვდილო და სასიცოცხლო, ბრძოლა თვითარსებობისათვის. მთის ცხოვრებას ჰქონდა ამისთანა მხარეები, როდესაც თემი და ოჯახი ძმურად მოქმედებდა; სხვა-და-სხვა ინტერესის ნიადაგზე თემი ოჯახს და ოჯახი თემს მტრულად უყურებდა. თემსა და ოჯახს მე უყურებ, როგორც ორ უმთავრეს ფაქტორს, რომელთაც შეჰქმნეს მთიელთა ცხოვრება. ამის გამო მაყვალას საქმის გამოსააშკარავებლად საჭიროა გამოირკვეს ადამიანი ამ ორ სოციალურ მოვლენაში: უნდა განიმარტოს ორი ცნება: ცნება თემის შესახებ და ცნება ოჯახის შესახებ. ამასთანავე უნდა აიხსნას, თუ რა დამოკიდულება ჰქონდა ამ ორ მოვლენას ერთმანეთში.

ალბანელი.

(შემდეგი იქნება)

მ ა ზ ი კ ლ

სადილად ისრდნენ.

— მაშეიკა! კასძისხა კენეინა-დისსხლდისძს.

ნიკოსათვის ეს სხელი უცნო იყო, მაგრამ ისე კართული იყო ჭამაში. რომ უურადღებაც არ მიაქცია.

მაშ როგორ იქნებოდა? დილით უთენია, არ უს-
უსმნია ისე წავიდა სხანდიროდ და სწორედ სადილობის
დროს დაბრუნდა. მთლად შემიარბინა ახლო მდებარე
ტუკები, მაგრამ მკვდარიც კი ვერაფერი იპოვნა და მუცელ-
გამოცადიერებელი ისა და მისი ძალია შერცხეპილი სს-
ლში დაბრუნდნენ.

— ახლაკე მათლბები და შემწვარი მოკვართუი!
უთსრა კენეინამ და თავისი მათლათა ხელში მისცა მაშე-
კოს.

— რა თვლები გავიშტერდა, ემწვილო? გაკვირ-
გებულმა, საუკედუროთ მისძისხა კენეინამ.

ნიკოს ტუჩების მისაწმენდათ ადებუელი ხელსხოცი
ხელებში გაშეშობდა, ლუკმა ზირში გასხსეროდა და ზირ-
დადებუელი მაშეიკოს მისხერებოდა. კენეინას სიტუკებმა გა-
მოარკვია და მისდა-უნებურად წამოიძახა: „მშეპნიერო“!

— რა არის მშეპნიერი?

— ჭმ... წვენი... ჩიხირთმა... უცბად მოუგო ნიკომ
და ცოტა არ იყოს აირია.

— ჩემო დისწულო, შენ აქ რომანები კი არ გავი-
მართო. უთსრა ბიძამ და თანაც დინჯად ჩიხვიხვინა.

— საიდან სადაო, ბიძა ჩემო, აბა რას ლაზარა-
კობთ?! ნიკო უხერხულ მდგომარეობაში იყო.

— ზაქალუსტა, გოგო-ბიჭობა არ გავიშართო აქ...
ეჭვ-ნარევი სიოციხით დაიწყო კენეინამ. „ამ საძაგელ
დროს ისედაც ვერა ვშოულობთ მოსამსახურეს.

დიდებო შენთვის დმერთო! რას ჩააცივდნენ? მაშ
თვლებს ხომ არ დაბრმავებს? თუ აგრეა ნიკო ადგება
და სსსადილოდგან გავა.

მართალია, მაშეიკო ლამაზი იყო... ძლიან ლამა-
ზიც, მაგრამ მერე რა? მისი შვი, წელიანი თვლები
ქვასაც დასწავდა; წითლად დაბრწული ღოუები, ასეთი-
ვე ჩაწეწენული ტუჩები ანდამსტის ძლით სკოცნეულად
იზიდავდნენ; ნახშირავით შავი კულულები დია შუბლზედ
გადმოჭუროდა... ერთი მოგანი სხეებს გამოჭმაროდა. და
გველის კუდივით მოკრანელი წარბს ქვევიდან ამოწო-
ლოდა, სდარჯობდა თავის აშეკს, მისებრ შავს წამწმებს,
თუ უხელთებდა, აკოცებდა... და სწორედ აკოცა მაშინ,
როდესაც მაშეიკომ ზირველად თავი ასწია და ნიკოს შე-
ხელა...

მერე რა ვუყოთ?

ნიკოც... არა უშავდა-რა! მისი ახლად აწილილი შავი
წვერ-უღვამი და ასეთივე ხუჭუჭს თმა—თუთრ სხეხეუდ —
ირგვლივ ძის-ჩამოფარებულ სავსე მთავრეს მოკავებუ-
და ადამიანს... ამ მთავრეზე კიდევ ორი დიდრონი თაფ-
ლის ფერი წერტილები... დიდი რამ მომხდარა! განა მა-
შეიკომ ნიკო ზირველად ნახს? ადრეც უნახავს თავის სსხლ-

ში; მწერობიდან დადლიან გამოუგლია, დაუსენია, მი-
მინოსთვის ხორცი უჭმევიან, ბევრიც უღაზარანია მაშე-
კოს მამსთან... თუშტა მაშეიკო თავის დღეში თვლით
არ დანახვებია ნიკოს; მაშეიკოს ჭუჭრუტანინდან მანც შეუ-
ხედნა მისთვის... მოსწონი ემწვილი იყო და მოს-
წონდა კიდევ. ბევრჯელაც უთქვამს მაშეიკოს თავის გულ-
ში: „ნეტავი მაგის ცოლს, ბედნიერს“...

„საკვირველია, დმერთანა, რა ნახეს ცუდი ჩემში
ამ ადამიანებმა? გოგოს მანდა შევხედო, ვერ გამოებინა...
ათას სისაძაგლეს მწამებენ... ჭეჭეჭობდა ნიკო.

გათავდა შეორეც. მაშეიკო ეთველ წუთში შემო-
დიოდა და გადიოდა—ნიკოს არც ერთხელ არ გაუხედნია
მისკენ. ზირეით, როცა გოგოს დაუძახებდნენ იგი თეფ-
შებში იტქირებოდა და, სსსამ არ გავიდოდა, თავს არ ას-
წევდა.

ზირველი შემხევის შემდეგ ამახე ლაზარაკიც-კი
გათავდა.

მაგრამ ნიკომ უნდა გაიგოს თუ არა— ვინ არის, ვი-
სი შვილია?

„ეს... ჩვენი სიმინის შვილია“...

„სიმინის ამოღება შვილი როდის ჭეუვდა?... უველს
შატარებია“.

„როგორ არა! ზირველი ცოლის ხელში... მორეც
კი ხანა მოუკვდა და შატარეები იმისაგან დარჩა“.

„რამდენჯერ მისხულვარ სიმინის სხლში... რა-
ტომ არ მინახავს ეს გოგო?... ალბად ვისმესთან იდგა
მოსამსახურედ“?..

„არავეისთან... სად წავიდიოდა? მთელი თვაჩი მაგას
აწვა კისერზე: მამა, შატარა ბავშვები...“

ამათთან კი უნდა ემსახურნა... თავდაუსხსნელი ცლე-
ხი იყო, ფული მას არა ჭქანდა და ნიკოთ ბატონის-
თვის მიეცა... თითონ დამდგარიყო მოკვამკარედ—მოხუ-
ცი რას შესძლებდა... ან მის ენას ვინ დაამუშავებდა?..

ისევე არნია გოგო დავეინოს... მაშეიკომ სამი წე-
ლიწადი უნდა იმსახუროს, რომ თავი გამოიხსნას მამამ.
ესლა ჩვადმეტის წლისა. სამსახურს გაათავებს—ცოცის
იქნება და გათხოვდება კიდევ...
დმერთმანი რა ხსენება-წმინდარია ზოგაერთი ადა-
მანი! როგორც თავი მოკონდებოთ ისე ჭკონათ სხეუ-
ბიც!.. აკერ ორი თვე გადის—მაშეიკოს სადილიც მო-
აქვს, ვანამიც, ჩიც, სუფრასაც ალაკებს, ნიკოს ზირს
აბანებებს, შაბათობით თავსაც დაბანებებს ხოლმე, მა-
გრამ აბა ერთხელ მანც თუ დაუნახავს ვისმეს, რომ ნი-
კოს მისთვის ცუდის თვლით შეხედნოს?! მართალია,
ზოგჯერ დროს იხელებს და თვალს თვალში ისარივით
გაუერის, მაგრამ ეს არაფერია... თვლებს ხომ არ და-
ბრმავებს?!

რა ვუყოთ რომ ლამაზია?!

განა ნიკოს არ უნახავს ლამაზი ქალწულის სურათი?
ან რომელიმე გამოჩენილი მსატრანის დახატული „ბუნე-
ბის შვილი“!.. კი არ გავიყებულა! ლამაზი სურა-
თაა—სხვა არაფერი!

ამ მშეპნიერების ძლას კიდევ კაუძლებდა ადამიანი,

შეურბებოდა, შეეჩვიოდა, ეს დაწვევლილი... გამოდ-
გმული შკურდი რომ არ იყო!.. შერე თითქმის განკებ,
ნიკოს გასაჯაროებდა, კნიანამ თავისი ზედა ტანო-ჩას-
ტრული აჩუქა... ზარდას ფერი ბატისთა... ბატისთა ხომ
მსუბუქია, თხელი... გარდაფარებია ამშვენებურ შკურდს,
ყოველ მოძრაობაზე თრთის, ცხცხსებს და ძუძუსკვარე-
ბი ისე მაცდურად გამოიფურებიან, რომ...

მართლა, არც ასე შეიძლება... ნივთც ღადმიანია,
გრძობა აქვს! შეხედვასაც-კი უშლიან... დაცადეთ თქვენ
უშლით, მაგრამ თქვენი გამოჯაროებული, დროს ისე-
ლოებს თუ არა, შეხედვას ვიდრე და თვალსაც არ მია-
შორებს.

მხოლოდ შეხედვას, სხვა არაფერი... თვალს წყალს
ასმევს, გულის ასაშინებებს, გრძობას ათამაშებს...
ცუდს კი არაფერს იფიქრებს... მაგრამ ფიქრი, ოცნე-
ბა—ვის შეუზღუდავს, ვის შეუზღობს? ეს და აკლავს! იფი-
ქრებს,—არ კი ჩაიდენს... მისი თავი მის ხელთ არ
არის?! ეს სწავლი გოგო რომ არ გაუბედუროს, განა
ცოტას სხვა ქალები—ქმრანი, გინდ ქვრივები? ნიკოს
ისე შესტრთიან, როგორც ვარსკვლავს—უველს საამო-
ნებით გაურბივდება... გასათხოვრებს-კი, არა თუ გლე-
ხისა, თავის წოდების ქალებისც კი ცუცხლივით გაურ-
ბას... ჰო, თუ მზითვასისა და ღამის შეხედება—შე-
ირთავს,—ღარბობა და სანახევრებელი უნდა... სანამ კარგ
ბედს არ შეხვდება—ასე თავისუფლად ივლის. ცხენი კარ-
გი ჰევის, ნათესაობა მრავალი. მხარული ემსწობა, მო-
ხადირე, მომღერალი, მოქაიფე, არშაი, ღამისა, მონ-
ღენილი... სხვა რაღა სსჭირთ, რომ ქალების გული მო-
ხიბლან?! მას რა ძალა ადგა—ძველი ოჯახი შარცხეი-
ნის, ბიძის და ძაღუს, რომელთაც ასე უყვართ და ზე-
ტყვას სცემენ—უსამომავლებს მიაქვინს... სწავლი გოგორც
ცოცხლივით დამარხის... ბოლოს ხომ უველსაფერი გამოაშკა-
რავდება... ცოლად ხომ არ შეირთავს?

ასე ჰფიქრობდა ნიკო, როდესაც მარტო გულ-ღამ-
შვიდებული იყო.

მაშინ კი რას ჰფიქრობს? არაფერს! სკვირვლია!
ახლავს, სიცოცხლით სავსე, მჩქეტარე სისხლი და
არაფერს ჰფიქრობდა... შეუძლებელია, თუ იგი ნიკოს
მომავალი ცოლის ბედს შენატრის, სდამე კუთხეში და-
დგება და თვალს არ აშორებს ნიკოს, მამსადამე რაღა-
ცხს უნდა ჰფიქრობდეს, გრძობდეს...

დაის, გრძობს; მაგრამ არ კი ჰფიქრობს, რომ რა-
ღაც არის მის თავს, როდესაც ნიკოს დანახავს, ან მის
სახელს გაიგონებს; გული საამოვნებით აუფართხლდება
ხადმე... როცა ნიკო შინ არ არის, თავლი ჰომარისკენ
უჭირავს. და როცა ეხთში ჩამოვა—სხე გაურწმუნდება,
გული ცემს მოუხშირებს და უნდა დაიფიქროს, ათამაშ-
დეს. ღოგინში დაწვევს თუ არა, თვალს დასუქავს და
ნიკოს ხედავს, დიდა გათენდება თუ არა, ნიკოს ოთახში
გარბის—უნდა ზირისანის წყალი მიართავს. იცის რომ
დიდით ადრე დგება და ცოვი წყლითაც უყვარს ზირის
ღამსა, შეჯდება ნიკო ცხენზე და ეხთში მონღენილად

დაჯირობებს—მაშინ ხეს ამოფარებული, სხე გაბრ-
წინებული შესტყერის და თანაც შიშით სული ელევს—
არ ჩამოვარდეს. ამას უველსაფერს გრძობს, მაგრამ არა-
ფერზე კი არა ჰფიქრობს. შერე რატომ? ეს კითხვა მა-
შინ არასოდეს არ მიუცია თავისთვის.

შემდგომად დადგა.

მადლი დმერთს! ბიძა თავის ოჯახობით ქალაქში წა-
ვა. ნიკოც თავის სხლში წავა. ის ხომ აქ სტუმრად
არის. ესეც კი დაბრუნდება-სხლში და ორ თვეს იფი-
საც არ გადადგამს არსად. ამდენი ხნის ნადირობის და
ქაიფის შემდეგ ერთს კარგად გამოიძინებს, დაისვენებს.

მაშინ? მაშინაც თან წაიყვანს კნიანა. ძლიან
კარგსაც იხამს! მას აქ ხომ არ დასტოვებს ბიჭებთან
ერთად. მართალია, დიდება და ერთი მთხუცი დედაკაცი
აქა რჩებიან, მაგრამ სდ შეუძლიან თვალი ადუნის
ახლავს-და გოგოს!..

მაშინაც უხარის ქალაქში წასვლა. „იფიტონში“
ჩავდება... ჯერ არა მჯდარა. იმ დამში ბერი იყო
„იფიტონები“; მაგრამ ერთხელაც ვერ ეღობს შიგ
ჯდამს. ერთხელ ადგომას მისმა ბიძაშვილმა დუთქვა,
„იფიტონს მოგიუჯან, ჩავჯგუნ შიგ და გაგატყუებ“;
მაგრამ ის უველსართი ისე დამოფარალიყო, რომ თავიც ადარ
ახსოვდა. „მეოცნი“ ხომ თვლითაც არ უხახავს. ეოველ
ზარსკვებს დადიდა მამა მისი სიმონა „ცხცხიში“, მაგ-
რამ არც ერთხელ არ წაიყვანა მაშინო.

„სირცხვილია... ძროხა ხომ არა ხარ სანახარსკეო-
ზე გაგიყვანო“...

და როცა მაშინაც სიტყვას შეუბრუნს მამს: „ბაბ
თეკელი და ძბუნეი ძროხები ეოფილას, რომ არცერთ
ზარსკვებამ არ ავლდებათ, სიმონამ დუთქვა: „ძრო-
ხებია, ჰო. და მოზვრებს ექებენ“! და ისეთის თვლით
გადხვდა მაშინაც, რომ კინადამ ქვესხელში ჩაძვრა.
არც წამოცხცხიან შერე ზარსკვებაზე წასვლა. ზატარა
კნიანამ ხომ სულ გაგოჯა, ისე აუწერა ქალაქი... მაგრამ
როცა გაიფიქრებდა, რომ ეს საამოვნება ნიკოს მოაშო-
რებდა—გული შემოჭკვნივსდა ხადმე.

ახლათ ბედი ეოფილას.

არც ერთის ფიქრი არ ასრულდა.

კნიანა სულ იმის სხილდა, როგორ დავტოვო მარტო
მთხუცი დიდება; მოეწინებს, ხმის გამცემი არავინ ეო-
დებს; წინეთ სულ თან ჰევიდა ხადმე, მაგრამ წელს
ადარ ისურვა წასვლა: „მოფხუცი, ავადმუთობას შემო-
მეხვია, გაწეხითო“.

ბიძა კი სულ იმის გაძხიდა: „ოჯახი მედუხებს,
ზატარანი არავინ რჩება; არეულობას, ვინ იცის, იქნება
ვინმე შერთო ცუცხლი წაუკიდას და დამბუტოს ამდენი
ხნის სსმომი...“

და იერში მიიტანეს ნიკოზე:

— „ღარჩი აქა, ემსწობო... დიდებასაც გაართობ,
ოჯახსაც თვალ-გურს ადუნებს... სულ ერთია შენთვის—
გინდ შენს სხლში ეოფილხარ, გინდ აქა. დღესსწავლე-
ბზე ხეხთან ჩამთხვად ქალაქში... დროს გაატარებ“...

ნიკოსთვის მართლაც სულ ერთი იყო. დარჩა.
 „მამიკო? ახა დღეს ხომ უმისამისხურად არ დარჩები.“
 „მამიკო უნდა დარჩეს და ხეენ კი იქ ვისმის დროებით დაეიქორავებო.“

ასეც მოქცნენ.
 წავიდნენ.
 ოჯახი დაურევდა. ღღარ ისმოდა ბავშვების ჟრინოვლი, არც როაღლის ხმა, არც კნეინის ტუბოლი სიმღერა.
 ოჯახი დაურევდა, მაგრამ ორი გული კი მღეროდა. განა ოჯახში რომ მღწევენ იყოს, ნიკოსა და მამიკოს გულიც დაურევდებიან? სულაც არა!

მამიკო არ წაიფუნეს ქალაქში, მაგრამ არც ძლიან წაწეენია ამით. იგი ბეკლებურ სიამოვნებას გრძობს. ხშირად ნიკოს სიხამარშიაც ხედავს ხოლმე — ელეონისა, ჰეტონის, გულიში იკრავს... ხოლო როცა გამოედივები — და ვერავის ხედავს — სწეინს. რატომ სწეინს — რომ არ იცის... დაინახავს თუ არა, თვალები გაუშტერდება და უერში ვიდაც ჩასწერხელებს: „ხეტავი მას, ვინც მკის შკერდზე დაისვენებს“... რაც დრო მიდის მით უფრო დაეიქებით ჩასძახის ამ სიტუებებს.

არც ნიკოს მოსწეენია ჯერ: ეახები აუღავებელია — მწეერაბა ჯერ კიდეც შიძელია, შერე კურდღლებზე ინადირებს.. თუ ცუდი ამინდი დადგა — ნაცნობებში მიდის, ქალებთან არმოეობს, თავს იქცეებს, კვირბში ორჯერ სოფიოსთან მიდის... ხანდახან მოსურ დიდუდასაც ქადაღდს ეთამაშება.

მაგრამ მამიკოს ერთი გოცნა ეგვლაფერ ამას სჯობას... ერთხელ იმის ტუჩებზე დაეახვა!..

ეხლა ხომ აღარავინ უშიღს თავისუფლად შეხედოს!.. დიდუდას იმის დარდიც არა აქვს... ვერ გაუგია-კი, როცა მამიკოს თვაღს მოჰკრავს თუ არა — იგი დარცხენილი თავს ჩაღუნავს და თუ შესაძლებელია — გარბის კიდეც. ხუ თუ ამდენი ხანი ვერ შეეხვია?! თუ რამე დასაქმებს, მხოლოდ ერთ სიტუევს წამოიძახებს: „ხიღვე ბატონო“ და იმ წუთშივე გარბის. დილით ოთახს უღავებს, ემისხურება, ტანთ აცმევს, მაგრამ ერთ სიტუევსაც არ ამბობს... თუ რასმეს ჰკითხავს — უშასხუებს, თუ არა და სღუმს. თუმცა სმჯერ, თუ ოთხჯერ შესწინას ნიკომ, რომ მამიკო მისხურება, მაგრამ რა უფოთ? ეს ხომ არაფრის ხებას არ აძღვეს მას. აჯერ რამდენი ხანი გავიდა ერთად არიან და ნიკო არც კი გახუმრებია გოგოს. სირცხვილიც არის... არა, ცუღს კი არას ჩაიღუნს... ერთხელ ცღის მიხინ... მხოლოდ კოცნა... ერთი კოცნა... სხვა?

ღმერთმა დაიფაროს — არაფერი!

—
 დიღა იყო.
 მამიკო ნიკოს ოთახს აღავება. ნიკოს იეების ხმა იცნო... დასწეეღლოს ღმერთმა! რა ემართება მამიკოს გულს? რანაირად ფართხალებს?! გაიქცეს თუ არა ოთახიღჯან?... ვერა, ვერ მიდის...

ნიკოც შემოვიდა, დაინახა თუ არა, ნიკოს გულიმ ორჯერ ძღიერად გაჰკრა. თითახნც მოესმა მისი ხმა;

გაიარ-გამოიარა ოთახში, გახერდა ერთ კუთხეში და მამიკოს მიახერდა. მამიკო ზურგ-შექცეული იღვა და მარისბანს სწეენდა... მამიკოს არაფეელებობადაც ასწოთლებოდა ხირისხე... ნიკოს გულმა ერთხელ კიდეც ჩამოჰკრა — მაგრამ ეხლა კი უფრო ძღიერად.

„აი, მიღის... ღმერთო! რა უნდა ვჰქნა?... წავიღე?..“
 რომ არ შეუძლიან! იგი თითქოს მიჰკრებია ერთ აღვიღს... ხელებიც აღარ ემორხიღება — ზეარს სულ ერთის და იმავე აღვიღას უსფამს...

„აი, მოფრდა... გახერდა!.. დეღუ, ღმერთო, რაღა ვჰქნა ეხლა?..“

ამ დროს ნიკოს ცხელი ტუჩები თავის ღოეაზე იგრძობდა და ჰერში რაღაც ხმა გაისმა. მამიკომ კატასავით თავი ძირს დასწია, სხეზე ხელები მიიფარა და ოთახიღჯან გაჯარდა.

— „მიღლობა ღმერთს, დასაწეისი კარგი იყო. სოქვა ნიკომ და უღვანებზე ხელი გაღიღვა.“

ოთახიღჯან გამოქცეული მამიკო გეიფით გარბოდა — არ იცოდა საითქეს. სამხარეულ ოსწლის უკან ჰატარა ტეე იყო და მხოლოდ იქ შეხერდა.

მამიკოს ძღიან უეჯარდა ეს ტეე, ნორჩი, ახალგაზხდა ლერწები ერთმანეთს გულში ჩაჰკრებოღუნს და ერთი შეიარის ეშით დამოფრადნი მიბეღიღიან თვალებით შორს სიფრტეში გაიფურებოღუნს.

თავისუფლად დროს სულ აქ იღდა ხოლმე მამიკო და თავის სიხარულს, თუ გაქმას ამ უტეე შეკობართ უხიარებდა. იგი უფლიდა კიდეც ტეეს: გახმარ შტოებს აცლიდა, ეგლებისგან ანთავისუფლებდა; ჰატარა მღინარეს შეაკებებდა, გაღმეუებდა ტეეში და მოწეეავდა ხოლმე.

ტეესაც უეჯარდა იგი და ამ სიუჯარულს ღუმღლით აგრძობბინებდა: ტეემ იცოდა მამიკოს მოსწელის დრო და კეკლეუც არმოეიფით მერთულ-მოგაზმოული დაფხეღებოდა; ეშასკურად თვაღს ჩაუკრავდა, მაცღურად გაულიმებდა; ხან ერთ ღოეაზე კამბორებოდა, ხან შერეზე; ხან ერთმანერთთან ხელგადახეეულნი ჯერ ხელ-შეეებულს მამიკოს, უმანკო შკერდზე შემოეკვრებოდა და წინ არ უშეებდა, ეთამაშებოდა... თან კისკისებდა, შრიალებდა... უერში რაღასაც ჩასწერხელებდა... მამიკოს სიტეეეეა არ ესმედა — სიხარულს კი გრძობდა. მხარეული — ეთამაშებოდა, მოწეენიღს გულს ეშეებოდა.

მამიკომ შეუღიღანს ოფლი მოაწმინდა, ხარბად შეოსუნთქა სოფთა ჰჯერი და წაიხურხულა:

— ღმერთო, ეს რა იყო?! კოცნა!.. და თითქოს სურდა ეს ჰირველი კოცნა არსად გაჰქცეოდა, ან დღლის ნაავი არ შეხებოდა მას და არ გაეკრიაღებინა — მსწრეულ ღოეაზე ხელი მიიფარა და ბეღნიერების დამღღმა სხე უფრო გაუბრწეინა. თვაღ დახუტული, კანებოთ ნიკოსთან იყო, უერთა-კი ტეის შრიაღს აცმენდა.

ტეეს ეჭვი ახრზობდა, — ნაავი შერთო აბერებოდა... ორი ერთმანერთის მოციღე, მამიკოზე შეეკრებულნი ეხლას შეერთდნენ: ნაავი ძღიერ ქარად გარდაიქცა, დაჰბერა, გამოაქმანა ერთი ლერწეა და მამიკოს მეორე ღოეაზედ შემოჰკრა.

მაშაგო გამოიყენება და შეუბღვრედი ხელი გადაისვამ.

— „სიხშირა იყო, თუ ცხელი“?..

ნეტარების დიმილი გაჭქრა. მისა ადგილი სისოწარ-
გვეთილ მრასხანებში დაიჭირა.

— „არა, ცხელი იყო... სირცხვილი!.. უცბად თავ-
ში გაუქვლა მაშაგოს და წამოიჭრა. დასტაცა ხელი თავ-
სიფარს და თითქო უნდოდა ტყავი სრულად მოეკლი-
ჯა—ლოყსუ მისივსა... იგი გაიქცა... მიწოდდა გაიყვით
—თავის სხლში, მამსთან.

სირცხვილით სვდ გამოაქვს თავი? როგორ შეხედოს
თვალებში ნიკოს? ხომ ეველა გაიგებს—ქაღმაცტანი, მო-
სამსხურენი, მთელ ქვეყანაში თავი მოეჭრა.

მაგრამ განა ეხლა უფრო არ გაიგებენ?

მაშაგო შესდგა.

„არ იკითხვენ—რად გამოაქვს მაშაგო სხლადგან?
მერე რა უნდა სიტყვას, რითა იმართლოს თავი? თუ სი-
მართლე სიტყვა—ნიკოს ხომ უსაუვედურეს და მისთვისაც
სირცხვილია. გამოიჭდავანდემა.. თუნდა მამს ეტყვიან სი-
მართლეს, მაგრამ სხვებს რა უთხრას? ესეც არ იყო—
რამ არ ამსხურს—გინდა შესრულებს ამ მოვალეობას?
მამა? მერე თქვან, ეხან, ზატარა და-ძიება.

ეველაფერმა მაშაგოს ელვასავით გაურბინა თავში.
არა, სწრაბან დაბრუნდეს.

მაშაგო უკანა კარებიდან შევიდა.

კადეუ კარგი, ქაღმაცტანს არ გაუღვიძნია, თორემ
დაუძახებდა—შინ კი არ იყო.. რა უნდა ეთქვა?

ნიკო? დმურთო, როგორ შეხვდეს ნიკოს? სირც-
ხვილით როგორ შეხედოს თვალებში?

ვალ. შალიკაშვილი.

(დასასრული იქნება)

ქართულ მწერლობის მოკლე მიმოხილვა

უძველეს დროიდან.

დამოუკიდებელი ანუ ოპროს ხანა.

XI

შოთა რუსთაველი.

„ვეფ. ტყაოსანი“ ბედი და თავგადასავალი

(გაგრძელება)

საერო პირთა მტრობას სამღვდელოების მტრო-
ბამ გადააქარბა. „სამღვდელოებდა“ უნდა ვი-
გულისხმოთ უმაღლესი მისი წარმომადგენლები.
კერძოდ მღვდლები-კი, როგორც გადმოგვცემენ,
ზეპირადაც სწავლობდნენ „ვეფ. ტყაოსანს“.

დრო იყო ასეთი, საშუალო საუკუნეებში, რო-

გორც ჩვენში, ეგრე ყველგან, სუყველაფერს ეკლე-
სიური, მონასტრული ელფერი ელა. ღვთის მეტ-
ყველება, აღმოსავლეთის მამათა ნაწარმოებნი და
ქადაგებანი მიაჩნდათ მაშინ ყოველივე შემოქმედე-
ბის დაუმრეტელ წყაროდ. თვით პოეტებიც მომე-
ტებულად ბიბლიურს ჰანგზე აქედებდნენ სიმებს.
მაშინ ნამდვილ ქრისტიანულ ცხოვრების იდეალად
ბერული ცხოვრება იყო დასახული. როგორც სხვა-
გან, ჩვენშიაც ამიტომაც ვხედავთ, რომ საქართვე-
ლოს საუკეთესო ყმაწვილ-კაცობა სულ ბერად მიდი-
ოდა. მეფენი და მრავალი გამოჩენილნი სარდალ-
ნიც სტოვებდნენ სამეფო სამსახურს და მიდიოდ-
ნენ უდაბნოში. აკი შოთაც—ეს მომღერალი „ქვეყ-
ნიურ სიმშენიერისა“, როგორც მოგვითხრობენ,
ბოლოს დროს ბერად აღიკვეცა!

ამისათვის გასაკვირველიც არ არის, რომ მა-
შინდელმა სამღვდელოების წარმომადგენლებმა,
რომლებიც თვის წმინდა მოვალეობად სთვლიდნენ
ქრისტიანობის დაცვას ყოველივე გამხრწნელ მოვ-
ლენათაგან, საყვირი დაჰკრეს და შოთა და მისი
ნაწარმოები ჩასთვალეს „უბოროტეს თესლად“ და
„გამრყენელად ქრისტიანობისა“. მათის რწმენით,
საქართველოში, სადაც დაცული იყო უმწიკვე-
ლოდ ქრისტიანობა, შოთა რუსთაველის მეოხეებით
შემოიბარა ის ცრუ ფილოსოფიური სწავლა, რო-
მელიც საბერძნეთში ძველთაგანვე აღორძინდა და
რომელიც დღეს საბერძნეთის საეკლესიო და სა-
ღვთისმეტყველო სწავლას ზურგს უქცევს (აქ შო-
თას ნეოპლატონიური შეხედულობა ჰქონდათ სა-
ხეში).

ჩვენ შოთა რუსთაველის ბიოგრაფიაში მოვიხ-
სენიეთ, რომ იოანე კათალიკოსი მისი საშინელი
წინააღმდეგი იყო. არსენი ბერი (საქართველოს სა-
ეკლესიო ისტორიის მწერალი) აი როგორ ავგი-
წერს იოანე კათალიკოსის დამოკიდებულებას „ვეფ-
ტყაოსანთან“: „ოდეს გავრცელოდა ღვარძლით სავსე
წიგნი „ვეფ. ტყაოსანი“, ამის გამო შოთა რუსთა-
ველი არცხვინა იოანე კათალიკოსმან. მტერმან
იუკადრისა. კათალიკოსმან არ მიჰხედნა და ზეგარ-
დამო მადლის ნიკითა, სიტყვითა წმინდითა და გო-
ნებრივითა სამღრთოითა ძალითა ამხილებდა შოთა
რუსთაველს, რათა არ აღმოცენდნენ მიმბაძვნი
ლექსისა მის უბოროტესისა და არ დაითესოს და
დაიძას თესლი უბოროტესი და გამრყენელი ქრის-
ტიანობისა ამისა“¹⁾. აშკარაა, ამ სიტყვებში გა-
მოხატულია არა მარტო პირადი აზრი იოანესი,
არამედ საზოგადოდ იმათიცა, ვისიც წარმომადგე-
ნელი ის იყო.

რომ ასეთი აზრ-შეხედულობა შოთა რუსთა-
ველზე და მის „ვეფ. ტყაოსანზე“ საუკუნოებათა

¹⁾ ჰიქინაძე „შოთა რუსთაველი“, გვ. 46; ხახანაშვი-
ლი „Oyep.“, გვ. 249.

განმავლობაში არ შეცვლილა, ამის უტყუარი ისტორიული ფაქტები მოგვეპოვება. როდესაც ვახტანგ მეფემ—ამ დროს შესაფერად განსწავლულმა პირმა—განიზრახა „ვეფ. ტყაოსნის“ დაბეჭდვა და დააწყებინა კიდევ, ამ განზრახვას წინააღმდეგა მისი ძმა—კათალიკოსი დომენტი, რომელიც დაჟინებით ამბობდა „ვეფ. ტყაოსნის“ ბეჭდვა უნდა შეჩერდეს, რადგანაც ის გარყვნის ქრისტიანობას, დასცემს ზნეობას და ეკლესიას წაბილწავსო. მაშინ ისეთი ძლიერი იყო ეს ხმა სამღვდლოების წარმომადგენლისა, რომ ვახტანგი იძულებული გახდა საჯაროდ აღეარებინა, რომ „ვეფ. ტყაოსანი“ „სადმრთოდ აიხსნება“ და ამისათვის მასში ეკლესიის საწინააღმდეგო არაფერიაო. ამ მიზნით ვახტანგმა დასწერა ვრცელი ახსნა და ჩაურთო „ვეფ. ტყაოსანს“ ბოლოში ²⁾.

მაღალ განსწავლული მთავარ-ეპისკოპოსი ტიმოთეც, რომელსაც „მოესმინა კატელორია, დიალექტიკა, კავშირი პროკლე დიოდოხოსისა, მის ყაშის მეცნიერების წიგნი და აღმოსავლეთის სიბრძხისა წყარონი—ასეთი პირიც კიცხვით იხსენიებს რუსთაველის ხსოვნას. იერუსალიმში მოგზაურობის დროს, ჯვარის მონასტერში მას უნახავს სურათი შოთა რუსთაველისა ამის შესახებ იმ რას სწერს ის: „გუმბათში ხატია მოხუცებული შოთა რუსთაველი... ეს იყო მთქმელი ლექსთა ბოროტთა, რომელმან აწავლა ქართველთა სიწმინდის წილ ბოროტი ბილწება და გარყვნა ქრისტიანობა“.

ანტონი I კათალიკოსი—ეს საქართველოსთვის თავდადებული მოამაგე—მუშაკი და კაცი ღრმად განათლებული—შოთას სხვა მტრებს არ ჩამორჩენია. ცნობილია, რომ მან ვახტანგ მეფისაგან გამოცემული „ვეფ. ტყაოსანი“ საჯაროდ დასწვა. ³⁾

ანტონი I-თვის „წყობილ სიტყვაობაში“ თუმცა შოთა რუსთაველს იხსენიებს ბრძნად, ფილოსოფოსად, უცხო და საკვირველ პიტიკოსად და ღვთის მეტყველად, მაგრამ ამავე დროს დასძენს „მაგრამ ამოდ დაშურა საწუხარს ესე“. ⁴⁾

მოკლედ რომ ვთქვათ, რუსთაველს და მის ქმნილებას თავიდანვე მე-XV^{III} საუკუნის ბოლომდე ბევრი უმეცარი და მეცნიერი მტერი ჰყავდა. ამ მტრებმა და საქართველოში შავ-ბნელ ღღეთა და მტერთა გაბატონებამ გულმოდგინედ სდევნეს „ვეფ. ტყაოსანი“, გაქრობაც მოუნდომეს მას, მაგრამ მან რაღაც საკვირველებით ჩვენამდისაც მოაღწია და მისი მშვენიერება „ღღესაც გვატკბობს ამერ-იმერთა“ მის გარშემო ატეხილ ქარიშხლის გრგვინვის დროს, „ვეფ. ტყაოსანს“ ჰყავდა ერთი საიმედო და უცვლელ-

ლი მომხრე—მეგობარი: ერის გული, მისი ქვეუ და მესხიერება. და სანამ ხალხი სულსა და გულს, ქვეუსა და მესხიერებას არ დაჰკარგავდა, „ვეფ. ტყაოსანიც“ არ გაჰქრებოდა, არ დაიკარგებოდა!

ლიტერატურული ისტორია „ვეფ. ტყაოსნისა“.

როგორც წინედაც მოვიხსენიეთ, მე-XII საუკუნეში საქართველო განიციდდა ორს უმთავრეს კულტურულ ზედ-გავლენას: ბიზანტიურს, სასულეიერო სხოლასტიკურს, და აღმოსავლეთის ან ირანულს, ესთეტიურს. მე-XI და მე-XII საუკუნეებში ეს უკანასკნელი გავლენა გაძლიერდა საქართველოში სპარსეთთან დამოკიდებულების წყალობით. სპარსეთის გავლენა ეტყობა ქართულს ფულებსაც, როგორც ეს მტკიცდება ნუმისმატიკურ ფაქტებიდან-სპარსეთის გავლენა საქართველოზე და ქართულ ლიტერატურის გაფურჩქვნა—აღორძინება თითქმის ერთს დროს მოხდა, ამ დროსვე იწყება საქართველოში განვითარება თავისებური ჰუმანიზმისა (ადამიანობისა). დასაწყისი ამ მიმართულებას დაედო ნეოპლატონიკების ფილოსოფიის ზედ-გავლენით. ოდნად ქართულ გუმანიზმის ზრდა-განვითარებაში მომეტებული მნიშვნელობა ჰქონდა სპარსულ სიტყვა-კაზმულ მწერლობის იდეებს, ვინემ კლასიკურ კულტურის ღრმა შესწავლა-შეთვისებას. ⁵⁾ რომანები და მოთხრობები, ნათარგმნი სპარსულიდან, სპარსობენ იმ დროინდელ ქართულ საერო ლიტერატურაში. ქართული ფეოდალური ცხოვრება, ქართველთა რაინდული მამაცობა და სიმხნე ნიადაგს უმზადებდნენ ირანულ რომანტიულ და გმირულ მოთხრობებს. ⁶⁾ ჩვენი წარსული ისტორია წმინდა რაინდული იყო, ბუმბერაზობა და გოლიათობა, როგორც ამას მოწმობს ჩვენი მატთანეს მოთხრობები, ძალიან მოწონებული იყო იმ დროინდელ საქართველოში. ამიტომაც ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს სპარსულ საგმირო ამბებით გატაცება. რომ ასეთს ამბებს ჩვენში მოწონება ჰქონია, ამას მოწმობს „როსტომიანის“, „ბექიანიანის“, „ბარამიანის“, „ამირან-დარეჯანიანის“ გავრცელება საქართველოში. ⁷⁾

ეს მოთხრობები ფირდუსის „შაჰნამე“ ან ყოსაიპამზას რომანების კრებულიდან არიან გადმოღებულინი. ⁸⁾

შოთამაც, როგორც თვისი დროის შვილმა, განიცადა ასეთი ზედ-გავლენა. მისი „ვეფ. ტყაოსანი“ ფარულის, სიუჟეტის მხრივ, როგორც სამართლიანად ჰგონიათ ზოგიერთებს, დიდად არ გან-

²⁾ მ. ბროსე კიხავს ვახტანგ მეფეს, ის სწერს: „ვახტანგისაგან ამ გვარი ახსნის დაწერა მეტის მეტი შეუხაბამოა და არა კანონიერი“.

³⁾ აკაკის „კრებული“. 1898 წ., № 6, გვ. 23.

⁴⁾ „წყობ. სიტყ.“, § 802.

⁵⁾ აკად. მარტი „Исторія Грузин“, 1906 წ., გვ. 32.

⁶⁾ იქვე.

⁷⁾ ი. აბულაძე „ძველი საქ.“, გვ. 79.

⁸⁾ აკად. მარტი „Изв. Книгъ Царевича Баграта. Изв. Ак. Наук., т. X“ (იხ. აბულაძე).

სხვადგება საქართველოში გავრცელებულ სპარსულ რომანებისაგან. მაგრამ ეს სრულებით არ ამცირებს „ვეფ. ტყაოსნის“ ღირსებას და მისი შემქმნელის გენიალობას. წარმოუდგენელი და შეუძლებელი (კაა ისეთი ნაწარმოები შექმნას მწერალმა, რომელსაც არავითარი კავშირი არ ჰქონდეს წარსულთან და ყოველის მხრით უმავალითა და ორიგინალური იყოს. არ არსებობს არც ერთი ისეთი გენიალური ნაწარმოები, რომლის ლიტერატურული ისტორია არ დაიწერებოდეს და რომელსაც არც ფორმით, არც სიუჟეტით და არც აზრებით არავითარ ნაწარმოებთან კავშირი არ ჰქონდეს. ეს შეუძლებელია. ავიღოთ მაგალითი. ჰომიროსის გენიოსური ნაწარმოებების „ილიადა“ და „ოდისეა“-ს შინაარსი ნასესხებია ბერძნების და ტროელების გამორების შესახებ ძველად არსებობდა სიმღერები ანუ „რაბსოდიები“. ამ სიმღერებს დამღეროდნენ გლახაკები და ბრმები. შემდეგ ეს სიმღერები შეპყრობა ბრმა ჰომიროსმა. მასადაამე ჰომიროსი არ ყოფილა შემქმნელი „ილიადა“ და „ოდისეას“ შინაარსისა: მან მხოლოდ ხელოვნურად შეიმუშავა ნასესხი შინაარსი და ცალ-ცალკე, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მოარულ სიმღერებიდან შექმნა ერთი სრული და დამთავრებული ნაწარმოები.“⁹⁾

ნამდვილი გენიოსი მწერალი თვისი ნაწარმოებით ჯამს უსვამს ყველა ყოფილ და არსებულ ლიტერატურულ მიმართულებას. „ის, როგორც ამბობს ბ. სიზოვსკი, ჯამია არანც თუ ახალის, არამედ ძველის და თითქმის ხალხური სიტყვების“¹⁰⁾

გენიოსი არამც თუ ჯამს უსვამს წარსულ ლიტერატურულ ცხოვრებას,—ის თვის ნაწარმოებში ნიშანს სდებს მომავალ ლიტერატურის შინაარსსაც¹¹⁾... ამისათვის, როდესაც ბ. აბულაძე ამტკიცებს თვის გამოკვლევაში, რომ „ბარამიანი“ და „ვეფ. ტყაოსანი“ ორივე ერთის ტიპის ზღაპრული მოთხრობა არისო და მოჰყავს ნიმუშები ფორმის მხრით მათ შორის „საოცარი მზგავსებისა“ და უჩვენებს „ვეფ. ტყაოსნის“ და „ვისრამიანის“ აფორიზმების შორის „ძლიერ მზგავსებას“,—ეს სრულებით არ ამცირებს, როგორც ზოგიერთს ეჩვენებათ, „ვეფ. ტყაოსნის“ მნიშვნელობას.

„ვეფ. ტყაოსნის“ სილიადე სიუჟეტის და ფორმის ორიგინალობით კი არ განიზომება. პოემაში ძვირფასია არა ფაბულა, არამედ ის აზრები, რომელიც მასშია გამოთქმული მე-XII საუკუნეში, „რომელიც დღესაც, მე-XX საუკუნეში, სავსებით არ არის

⁹⁾ იხ. მ. სოკოლოვი „Опыт аналитико-исторического курса теории словесности“, вып. I, გვ. 320.
¹⁰⁾ ვ. სიზოვსკი „История русс. словесности“, Ч. 3, вып. I, გვ. 2.
¹¹⁾ იქვე, გვ. 118.

განხორციელებული და მთელ მოწინავე კაცობრიობის იდეალებს წარმოადგენს. პოემაში ძვირფასია „ის შესანიშნავი ფორმა, რომელშიაც ჩამოყალიბებულია შედარებით უბრალო სიუჟეტი“¹²⁾. ძვირფასია მისი მსუბუქი, ჰაეროვანი და მკვეთრი ენა“...

უეჭველია, რომ „ვეფ. ტყაოსანი“ თვისი სიუჟეტით წააგავს „ბარამიანს“, გარეგანის ფორმით-კი უახლოვდება „ვისრამიანს“, მაგრამ ვინ ჰკუთათა-მყოფი შეადარებს არსებითად ამ უსირცხვილო და უფერულ აღმოსავლეთის ზღაპრულ გამორების აღმწერელ მოთხრობებს „ვეფ. ტყაოსანს“,--ამ, მარრის სიტყვით, „უკვდავ“ ქმნილებას¹³⁾.

იპ. ვართაგავა.

¹²⁾ ბ. ახალი. იხ. „დროება“ 1910 წ.. № 6.
¹³⁾ აკ. მარრი „Ист. Гр.“, გვ. 33.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.

Открыта подписка на 1910 г.

(ТРЕТИЙ ГОДЪ ИЗДАНИЯ)

на двунхедѣльный журналъ

„ФИНЛЯНДІЯ“

Выходитъ 10 и 25 числа каждаго мѣсяца.

24 номера въ годъ.

Редакторъ: А. В. Игельстромъ.

Издатель: Д. Д. Протопоповъ

Задачей журнала „Финляндія“ является освѣщеніе такъ называемаго „финляндскаго вопроса“ и страженіе неправедливыхъ шовинистическихъ нападокъ извѣстной части русской періодической печати на Великое Княжество и его внутреннюю самостоятельность, многократно подтвержденную російскими Монархами.

ФИНЛЯНДІЯ кромѣ того даетъ обширный фактический матеріалъ по всему, что касается жизни этой страны и что содѣйствуетъ культурному сближенію русскаго и финляндскаго общества.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкою: въ Россіи и Финляндіи на цѣлый годъ 6 руб., полгода 3 руб., три мѣсяца 1 руб. 50 коп.

Отдѣльные номера 25 копѣекъ. (Наложенымъ плателькомъ 35 копѣекъ).

Подписка принимается въ конторѣ редакціи: С.-Петербургъ, Мойка, 24 (у Швъческаго моста), въ книжномъ магазинѣ Р. Эдгрена (Б. Конюшенная 8., „Наша Жизнь“, М. О. Вольфа, а также во всѣхъ княжнхъ магазинахъ столицъ финляндіи и провинціи)